

TASA-ARVOISEMMAN KIRJASTON PUOLESTA

Haasteita ja mahdollisuuksia
sukupuolten tasa-arvon edistämisessä

HELMET

EKVALITA

Aluehallintovirasto

ESPOO
ESBO

Kauniaisten kaupunki
Grankulla stad

Vantaa
Vanda

Sisältö

Hankkeen yleiskatsaus	5
Miksi puhutaan sukupuolten tasa-arvosta kirjastossa?	6
Keskeiset käsitteet	7
Toimeksiannon kuvaus	9
Helmet-alueella aiemmin tehdyt selvitykset ja tasa-arvohankkeet	10
Kartoitusmenetelmät	11
Aineistokartoitus.....	11
Sukupuolinormisuunnistus.....	11
Asiakaskysely kirjaston käyttäjille.....	12
Henkilökunnan haastattelut.....	12
Kartoituksen keskeiset teemat	13
Tulokset	14
1. Kirjasto ja tasa-arvo – miten tasa-arvo ymmärretään kirjastossa.....	15
1.1. <i>Sukupuolineutraali suhtautuminen tasa-arvoon</i>	16
1.2. <i>"Tasa-arvo on jo saavutettu"</i>	18
1.3. <i>Tasa-arvon määrittäminen omien kokemusten perusteella</i>	19
1.4. <i>Keskustelun puute</i>	21
1.5. <i>Epäonnistumisen pelko</i>	22
1.6. <i>Yhteisten rakenteiden puuttuminen</i>	23
2. Kirjastoasiakkaiden kohtaaminen.....	25
2.1. <i>Tasa-arvo ja epätasa-arvo henkilökunnan ja asiakkaan välisissä kohtaamisissa</i>	26
2.2. <i>Seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän kokijan kohtaaminen</i>	29
2.3. <i>Kirjastokortin hankkiminen ja henkilötietojen muuttaminen</i>	32

Raportin kirjoittajat:

Naomi Wuori,
Malin Gustavsson
ja Elina Nikulainen

Assistentit:

Laura Hagström,
Rosa Aaron Dufva
ja Reea Viitasalo

3. Kirjastoasiakkaat kohderyhmänä – kirjaston käyttäjät ja heidän houkuttelunsa kirjastoon.....	34
3.1. <i>Lainaaminen</i>	35
3.2. <i>Tilan käyttö</i>	36
3.3. <i>Asiakkaiden osallistaminen tapahtumien avulla</i>	37
3.4. <i>Kohdennetut tapahtumat</i>	39
3.5. <i>Ei-asiakkaiden tavoittaminen</i>	41
4. Kirjastojen kokoelmatyö – kuka päättää, mitä kirjoja kirjastossa on ja näkyy?.....	43
4.1. <i>Valintatyön käytännöt koko Helmet-alueella</i>	44
4.2. <i>Moninaisuuden ja tasa-arvon huomioiminen valintatyössä</i>	46
4.3. <i>Syrjivät teokset</i>	47
4.4. <i>Kustantamoiden tarjonta</i>	48
4.5. <i>Kirjanäyttelyt</i>	49
4.6. <i>Lukuneuvontapalvelut</i>	50
4.7. <i>Edustus ja sukupuolinormit aineistossa</i>	52
5. Kirjastot turvallisempina tilana.....	54
5.1. <i>WC-tilojen suunnittelu</i>	56
5.2. <i>Turvallisemman tilan periaatteet ja niiden näkyvyys</i>	58
5.3. <i>Sukupuoli ja seksuaalivähemmistöjen näkyvyys kirjastojen tiloissa</i>	60
5.4. <i>Jaettu digitaalinen tila ja sosiaalinen media</i>	62
Katse eteenpäin	63
Kirjallisuus	64
Litteet	65

”Kirjastot ovat aina syntymästään saakka tarjonneet tilan, joka on samanaikaisesti sekä yhteiskunnan kustantama, että jollakin lailla kriittisesti ulkopuolinen suhteessa tuohon samaiseen yhteiskuntaan.”

(Saarti & Relander 2015, 7)

Hankkeen yleiskatsaus

Mikä: Kartoitus kirjastopalveluiden vaikutuksista naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon ja sukupuolivähemmistöihin ja tunnistettujen haasteiden työstäminen ratkaisukeskeiseksi raportiksi 2021–2022.

Miten: Tietoa nykytilanteesta ja haasteista kerättiin aineistokartoituksella, sukupuolinormisunnistuksella, asiakaskyselyllä ja henkilökunnan haastatteluilla.

Tavoite: Kartoittaa kirjastojen toimintaa sukupuolinäkökulmasta sekä laatia tämän tiedon pohjalta tasa-arvoisemman kirjastotoiminnan kehittämistoimia.

Kuka: Tasa-arvo- ja moninaisuuskonsulttiyritys Ekvalita yhdessä asiantuntijoiden Elina Nikulaisen ja Ville Tikan kanssa.

Suuri kiitos Jaakko Tiinaselle, Samu Eevelle, Maria Grundvallille ja Eija Kylänpäälle kommenteista ja tuesta. Kiitokset myös kartoitukseen ja haastatteluihin osallistuneille kirjastolaisille aineiston keräämisestä ja kehitysmahdollisuuksien työstämisestä.

Kuva: Tuukka Jaromaa

Miksi puhutaan sukupuolten tasa-arvosta kirjastossa?

Suomen laki korostaa julkisia palveluja erityisen tärkeinä tasa-arvotoimijoina (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986).

Kirjastolain mukaan yleisten kirjastojen tehtävänä on aineiston lainaamisen ja lukemisen edistämisen ohella muun muassa tukea monipuolista lukutaitoa, tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Kirjasto on siten tärkeä tasa-arvon edistäjä. Kirjasto tarjoaa mahdollisuuksia, joita muualta ei ole ilmaiseksi saatavilla, luo näkyvyyttä yhteiskunnallisesti ajankohtaisille aiheille, jakaa tietoa ja toimii turvallisena satamana monelle, joilla ei ole muuta ajanviettopaikkaa.

Sukupuolten tasa-arvon ja moninaisuuden edistäminen tarkoittaa työtä, joka pyrkii luomaan pohdiskelua siitä, miten kaikki omasta tahdosta riippumatta kantaa mukanaan ennakkoluuloja ja stereotyyppisiä käsityksiä erityyppisistä ihmisistä. Se on työtä, jonka avulla pyritään löytämään uusia toiminnan muotoja, menettelytapoja ja rakenteita, jotka eivät ole syrjiviä.

Tasa-arvon edistäminen kirjaston palveluissa vahvistaa asiakasosallisuutta ja tarvelähtöisyyttä, parantaa palveluiden kohdentamista, saavutettavuutta ja vaikuttavuutta sekä auttaa ennakoimaan sukupuolivaikutuksia ja kohdentamaan resurssit paremmin (THL 2021a).

Kirjastossa asiakkaalle määritellään sosiaalinen asema tilan, aineistojen, palveluiden, käytäntöjen ja toimintatapojen kautta. Asiakas on joko lukutaitoinen tai lukutaidoton, täysi-ikäinen tai alaikäinen, hetero, tyttö, poikkeava tai muuta (Widdersheim & McLeary 2016, 720). Kirjastotyöntekijät ja kirjastoalan ammattilaiset voivat erilaisten käytäntöjen ja lähestymistapojen avulla ottaa aktiivisen roolin sukupuolen ja tasa-arvonäkökulmien huomioimiseksi ja vahvistaa oikeudenmukaisuutta, reilua, tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta sekä sateenkaariyhteisöä tukevaa aktivismia (Mehra 2019).

Tämän raportin tavoitteena on innoittaa ja opastaa kyseisessä työssä. Raportti sisältää sekä katsauksen nykytilanteesta, kirjastotoiminnan sukupuolten tasa-arvoon ja moninaisuuteen liittyvien haasteiden analysointia, että keskustelunaiheita ja vinkkejä osallistumisesta tasa-arvoisemman kirjaston luomiseen. Tätä kautta edistetään myös yhteiskunnallista muutosta ja tavoitetaan uusia käyttäjäryhmiä.

Toivomme, että raportista on apua sinulle, hyvä kirjaston työntekijä. Toivomme, että se tarjoaa uusia näkökulmia ja ideoita siihen, kuinka voit omissa työssäsi olla mukana luomassa muutosta!

Keskeiset käsitteet

Cis(sukupuolinen/suus): henkilö, joka identifioituu ja on tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa ja yleensä myös ilmaisee sukupuoltaan sen mukaisesti. Cissukupuolisia henkilöitä kutsutaan myös cishenkilöiksi.

LGBTIQ: kokoava kirjainlyhenne ryhmistä lesbot, homot, bit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit. Lyhennettä käytetään kuvaamaan niitä ryhmiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen, sukupuolen ilmaisu tai sukupuoli-identiteetti poikkeaa normista.

Mies/naisoletettu: henkilö, joka oletetaan ulkoisen olemuksensa tai nimensä perusteella naiseksi tai mieheksi.

Mikroaggressio: tahaton ja huomaamaton vähemmistöryhmään tai sen edustajaan kohdistuva kommentti tai teko, joka vahvistaa tähän ryhmään liittyviä stereotyyppioita ja oletuksia.

Positiivinen syrjintä: positiivinen erityiskohtelu, joka mahdollistaa sen, että joitain ihmisryhmiä voidaan tukea erityistoimin, mikäli he ovat muutoin vaarassa jäädä eriarvoiseen asemaan.

Trans(sukupuolinen/suus): yläkäsite, jolla usein kuvataan ihmisiä, joiden sukupuoli ei vastaa heidän syntymässään määriteltyä sukupuolta. Useat (mutta ei kaikki) transhenkilöt haluavat sukupuolen korjaamiseen liittyviä lääketieteellisiä hoitoja tai juridisia toimia.

Turvallisempi tila: yhteisöllinen pyrkimys luoda turvallisuutta lisääviä käytäntöjä esimerkiksi eri periaatteiden, toimintamallien ja keskustelujen avulla. Yleisesti puhutaan turvallisemmista tiloista turvallisten tilojen sijaan, koska mikään tila ei voi olla kaikille sataprosenttisen turvallinen.

Sateenkaari- tai pinkkipesu: yritysten, organisaatioiden tai valtioiden tapa esittää itseään valveutuneina ja liputtaa sateenkaarilipulla, vaikka ne eivät tekisi konkreettisia tekoja sateenkaari-ihmisten, -oikeuksien ja -yhteisöjen eteen.

Sukupuolidysforia: sukupuoliristiriidan aiheuttamaa pahan olon, ahdistuksen, vierauden ja inhon tunnetta. Sukupuolidysforia voi aiheutua kehosta ja sen sukupuolittuneista piirteistä tai väärinsukupuolittamisesta ja siitä, ettei sosiaalisissa tilanteissa tule nähdäksi omana itsenään.

Sukupuolten tasa-arvo: viittaa sukupuolten yhtäläisiin oikeuksiin ja mahdollisuuksiin sekä vallan ja resurssien tasapuoliseen jakautumiseen. Sukupuolten tasa-arvolla tarkoitetaan naisten ja miesten lisäksi myös sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.

Sukupuolten moninaisuus: viittaa jokaisen kokemukseen omasta sukupuolestaan sekä ylipäänsä sukupuolen moninaisiin ilmenemismuotoihin yhteiskunnassa ja painottaa sitä, ettei kaikkien kokemusta sukupuolesta pysty selittämään cis-kehysten mukaisesti.

Sukupuolivähemmistö: yläkäsite, jolla viitataan kaikkiin henkilöihin, jotka eivät ole cissukupuolisia (esim. muunsukupuoliset ja transsukupuoliset) tai jotka määrittelevät itsensä sukupuolivähemmistöön.

Sukupuolinormi: yhteiskunnan kirjoittamattomia sääntöjä naisille ja miehille tyypillisestä käyttäytymisestä eli käyttäytymisestä, joka määrittellään joko naisellisena tai miehisenä. Sukupuolinormien mukaan miehet ja naiset ovat muuttumattomia ja toistensa vastakohtat.

Sukupuolitietoisuus: tietoisuus sukupuolten moninaisuudesta ja eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitettyjen käsitysten, stereotyyppien ja normien tunnistaminen ja kriittinen arviointi.

Vähemmistöstressi: stressitila, joka syntyy yhteiskunnan ihmisiin asettamista esim. sukupuoli- ja hetero-odotuksista ja tarkoittaa yksilön pitkäaikaista sosiaalista ja sisäistä painetta vähemmistöryhmään kuulumisen takia.

Väärinsukupuolittaminen: viittaa tilanteisiin, joissa henkilön sukupuoli oletetaan väärin, minkä myötä hän ei tule nähdyksi omana itsenään.

Sanaston lähteet: THL:n tasa-arvosanasto (THL 2021b), Setan sateenkaarisanasto (Seta 2021) ja Kulttuuria kaikille -palvelun periaatteet turvallisemman tilan luomiseksi (Kulttuuria kaikille 2021).

Kuva: Tuukka Jaromaa

Toimeksiannon kuvaus

Raportti on kehitetty Helmet-verkoston kirjastoille, jotka Espoon kaupungin aloitteesta osallistuivat laajaan palveluiden sukupuolivaikutusten arviointiin. Arvioinnissa huomioitiin kirjastolain mukaisten Helmetin järjestämien palveluiden vaikutuksia miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon sekä sukupuolivähemmistöihin. Espoon lisäksi hankkeeseen osallistui kirjastoja Helsingistä, Vantaalta ja Kauniaisista.

Helmet on toteuttanut hankkeen Etelä-Suomen aluehallintoviraston tuella yhteistyössä Ekvalitan (Naomi Wuori ja Malin Gustavsson) ja niiden yhteistyökumppaneiden Elina Nikulaisen ja Ville Tikan kanssa.

Selvityksen tulosten perusteella on tunnistettu palveluiden tasa-arvon kehittämistarpeita, joita tämä raportti käsittelee. Haasteisiin tullaan tarttumaan Helmetin alueella niin talouden käyttösuunnitelman yhteydessä jaettaessa resursseja eri toimintoihin kuin myös kehitettäessä suunnitelmallisesti toimintatapoja.

”Tavoitteena on, että sukupuolten tasa-arvo toteutuisi läpäisevästi Helmet-kirjastojen toiminnassa. Tähän päästään toteuttamalla kirjastolain mukaiset palvelut huomioiva selvitys siitä, miten sukupuoli vaikuttaa asiakkaiden palveluiden käyttöön sekä tarttumalla päämäärätietoisesti esille nousseisiin tarpeisiin tasa-arvon edistämiseksi.”

Jaakko Tiinanen (Espoon kaupunginkirjasto)

Kuva: Tuukka Jaromaa

Helmet-alueella aiemmin tehdyt selvitykset ja tasa-arvohankkeet

- Vantaan kaupunginkirjasto on toteuttanut sukupuolitietoisien budjetoinnin kokeilun, jonka myötä syntyi runsaasti kehittämisajatuksia.
- Helsingin keskuskirjasto Oodin toimintaa on kehitetty turvallisemman tilan periaatteiden pohjalta siten, että henkilökunta on ollut keskeisin toimija.
- Espoon kaupunginkirjasto on työskennellyt saavutettavuuden ja moninaisuuden parissa ja esimerkiksi edistänyt inklusiivista rekrytointipolitiikkaa ja tehnyt yhteistyötä Seta ry:n ja Kulttuurilla kaikille -palvelun kanssa LGBTIQ-kysymyksissä.
- Kirjastojen saavutettavuussuosituksissa on huomioitu sukupuolivähemmistön näkökulma.

Kartoitusmenetelmät

Kuva: Tuukka Jaromaa

Hankkeen kartoitusosuudessa käytettiin useita erilaisia menetelmiä mahdollisimman kattavan ja ratkaisukeskeisen aineiston keräämiseksi.

Kartoitusten toteuttamiseen osallistui Ekvälitan lisäksi kirjastolaisia kuudesta Helmet-alueen kirjastosta. Tämän lisäksi Helmet-verkostosta on osallistunut neljän hengen jokaista Helmet-kuntaa edustava työryhmä, joka on lukenut ja kommentoinut prosessin aikana syntyneitä materiaalia. Kartoitukset ja analyysit toteutettiin syys–marraskuussa 2021.

Aineistokartoitus

Aineistokartoituksen suoritti kirjaston henkilökunta. Aineistokartoituksessa pyrittiin havainnollistamaan kirjastojen aineistoa sukupuolten tasa-arvonäkökulmasta. Aineistokartoituksessa tarkasteltiin kokoelmien edustusta sekä määrällisestä (kuinka monipuoliset kokoelmien kirjailijat ja tarinat ovat sukupuolinäkökulmasta) että laadullisesta (millaisia tarinoita eri sukupuolia edustavista henkilöistä kerrotaan ja miten sukupuolinormeja vahvistetaan tai murretaan) näkökulmasta.

Sukupuolinormisuunnistus

Sukupuolinormisuunnistuksessa kirjaston henkilökunta järjesti tasa-arvoasiantuntijalle ja asiakkaille noin 30–60 minuutin suunnistuksia kirjaston tiloissa. Suunnistuksen aikana tutustuttiin kirjaston eri tiloihin ja pohdittiin, mitkä asiat voivat luoda turvallisuuden tai turvattomuuden tunnetta ja tutkittiin ympäristön saavutettavuutta sukupuolen näkökulmasta.

Asiakkaille järjestettäviin suunnistuksiin ei saatu osallistujia, joten suunnistuksissa kerätty tieto pohjautuu henkilökunnan ja asiantuntijan huomioihin. Suunnistuksiin osallistuivat asiantuntijat Elina Nikulainen (naisnäkökulma), Janne Salakka (miesnäkökulma) ja Kasper Kivistö (sukupuolivähemmistö/transnäkökulma).

Suunnistuksissa käytettiin Ekvälitan kehittämiä menetelmäohjeistuksia ja tukikysymyksiä. Henkilökunta dokumentoi ja analysoi saatuja tietoja valmiin lomakkeen avulla. Suunnistuksia toteutti yhteensä kuusi henkilökunnan ja asiantuntijoiden ryhmää kuudessa eri kirjastossa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

Asiakaskysely kirjaston käyttäjille

Ekvalita keräsi aineistoa asiakkaiden kokemuksista kyselylomakkeella, joka oli esillä Helmetin etusivulla kolme viikkoa. Kyselystä viestittiin myös kartoitukseen osallistuvien kirjastojen verkkokanavissa ja kirjastorakennusten julisteilla. Keskuskirjasto Oodissa oli tämän lisäksi tarjolla lomakkeen paperiversio viikon ajan.

Kysely oli saatavilla suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja venäjäksi. Kyselyn tavoitteena oli kerätä tietoa kirjaston eri asiakasryhmistä sukupuolinäkökulmasta, kartoittaa eri sukupuolia olevien henkilöiden kokemusta turvallisuudesta ja osallisuudesta ja hahmottaa erilaisia kehitysehdotuksia kirjastotoiminnan kehittämiseksi.

Kysely sisälsi 10 kysymystä, joista kolme oli avoimia kysymyksiä. Haasteiden ja mahdollisuuksien identifioimisessa raportissa on käytetty lähinnä avointen kysymysten vastauksia. Asiakaskyselyssä kysyttiin erityisesti, mitä kirjasto voisi muuttaa tai tehdä toisin, jotta kaikilla asiakkaila olisi sukupuolesta riippumatta turvallinen ja tervetullut olo.

Kyselyyn vastasi yhteensä 498 henkilöä, joista 82 % vastasi suomenkieliseen lomakkeeseen, 9 % ruotsinkieliseen lomakkeeseen, 7 % englanninkieliseen lomakkeeseen ja 2 % venäjänkieliseen lomakkeeseen. Vastaajista 67 % identifioitui naisena, 19 % miehenä ja 13 % sukupuolivähemmistöön kuuluvana.

Lomakkeessa eriteltiin naiset, miehet, transhenkilöt ja muunsukupuoliset (joista trans- ja muunsukupuoliset analysissa yhdistettiin sukupuolivähemmistö-kategoriaksi) ilman cis-etuliitettä*. Vastaajista 13 % oli alle 25-vuotiaita, 51 % 25–45-vuotiaita, 23 % 45–65-vuotiaita ja 12 % yli 65-vuotiaita.

Henkilökunnan haastattelut

Ekvalita toteutti kymmenen laadullista puolistrukturoitua yksilöhaastattelua Helmet-alueen henkilökunnan kanssa. Haastattelut olivat 50–90 minuutin pituisia. Haastattelut nauhoitettiin, minkä jälkeen ne kuunneltiin läpi kerralleen ja niistä litteroitiin oleelliset kohdat.

Haastatteluihin osallistui 10 kirjastolaista – kolme Helsingistä, kolme Vantaalta, kaksi Espoosta ja kaksi Kauniaisista. Haastateltavat olivat Helmetin yhteyshenkilöiden valitsemia siten, että haastateltavat edustivat neljää näkökulmaa: lasten ja nuorten palveluja, aikuisten palveluja, kokoelmatyötä ja esihenkilöasemaa. Haastattelujen avulla kerättiin tietoa ja kokemuksia sukupuolinäkökulman huomioimisesta kirjastotoiminnassa ja kartoitettiin henkilökunnan havaitsemia haasteita ja mahdollisuuksia.

*Päätös cis-etuliitteen poisjättämisestä tehtiin saavutettavuuden vuoksi. Cis saattaa olla tuntematon termi monelle sitä koskevalle henkilölle, ja transhenkilöille haluttiin kuitenkin antaa oma kategoria cishenkilöiden etuoikeutetun aseman vuoksi. Lomakkeesta saatiin tähän liittyvää palautetta.

Kuva: Tuukka Jaromaa

Kartoituksen keskeiset teemat

Aineistosta esiin nousseet keskeiset teemat ovat:

1. Kirjasto ja tasa-arvo
2. Kirjastoasiakkaiden kohtaaminen
3. Kirjastoasiakkaat kohderyhmänä
4. Kirjastojen kokoelmatyö
5. Kirjasto turvallisempuna tilana

Keskeiset teemat valittiin suurpiirteisesti yhdessä Helmet-työryhmän kanssa ennen aineistonkeruuta. Teemojen sisällöt ja painopisteet kehittyivät kuitenkin analyysin aikana. Aineistoanalyysiin osallistui kolme Ekvälitan edustajaa vääristymien ja sattumien välttämiseksi. Analyysin tekijät jäsensivät aineistoa itsenäisesti ja vertailivat lopuksi tuloksia keskenään, minkä pohjalta muotoiltiin lopulliset teemat.

Esitetyt haasteet eivät koske kaikkia kirjastoja. Eri kuntien, kaupunginosien ja jopa yksittäisten kirjastojen välillä on suuria eroja esimerkiksi asiakaskunnassa, henkilökunnan osaamisessa ja fyysisten tilojen edellytyksissä.

Kartoitukseen osallistuneiden kirjastolaisten yksityisyyden turvaamiseksi emme aineiston esittelyssä erittele haasteita tai muuta esille tullutta tietoa eri paikkakuntien tai kirjastojen välillä.

Kartoituksen keskeiset teemat käsitellään raportin tuloksissa. Toivomme, että tutustutte tuloksiin uteliaasti, kyseenalaistavasti ja harkitsevasti – mitkä haasteet koskevat juuri teidän kirjastoanne ja mitkä eivät? Mitkä kehitysmahdollisuudet olisi helppo toteuttaa teidän kirjastossanne ja mihin tarvitsitte ulkoista tukea?

Kuva: Susanna Karhapää

Tulokset

Seuraavassa osiossa esittelemme kartoituksissa esiintyneitä haasteita, eri kirjastojen toimiin perustuvia vinkkejä sekä kehitysehdotuksia mahdollisiksi toimiksi. Kaikki esitetyt lainaukset ovat peräisin asiakaskyselyllä kerätystä aineistosta.

Sukupuolten tasa-arvon ja moninaisuuden edistämässä sekä syrjinnän ehkäisemisessä on myös hyvä huomioida, että henkilöiden kokemuksia ei yleensä muodosta pelkästään yksi identiteetti tai ominaisuus. Sukupuoli ja muu tai useampi henkilökohtainen ominaisuus voivat olla syynä **moniperusteiseen syrjintään**. Tällaisia ovat esimerkiksi sosioekonominen asema, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, asuinpaikka, alkuperä, kansalaisuus tai uskonto.

Tässä raportissa keskitytään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun, ja lisäksi nostetaan esiin eri syrjintäperusteiden* risteymät silloin, kun niitä ilmenee aineistosta.

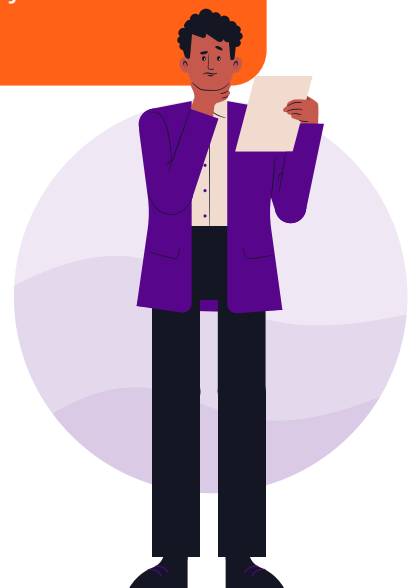
**Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaeissa mainitut syrjintäperusteet ovat sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu, ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy.*

Kirjastolaiset

viittaa normisuunnistuksiin, aineistokartoitukseen ja haastatteluihin osallistuneisiin kirjaston työntekijöihin.

Asiakkaat

viittaa asiakaskyselyyn vastanneisiin kirjaston käyttäjiin.

1. Kirjasto ja tasa-arvo – miten tasa-arvo ymmärretään kirjastossa

Tämä osio esittelee kaikkien taustamateriaalien ja tiedonkeruun pohjalta tehdyt johtopäätökset siitä, miten tasa-arvo nähdään kirjastoissa.

Johtopäätökset on jaoteltu kuuteen eri kategoriaan. Kategoriat kuvaavat haasteita sekä niihin liittyviä mahdollisuuksia.

1. Sukupuolineutraali suhtautuminen tasa-arvoon
2. ”Tasa-arvo on jo saavutettu”
3. Tasa-arvon määrittäminen omien kokemusten perusteella
4. Keskustelun puute
5. Epäonnistumisen pelko
6. Yhteisten rakenteiden puuttuminen.

Kuva: Tuukka Jaromaa

1.1. Sukupuolineutraali suhtautuminen tasa-arvoon

Kirjastossa sukupuolten tasa-arvoa koskevan ymmärryksen lähtökohtana on sukupuolineutraalius. Se nähdään tasa-arvon tavoittamisen menetelmänä. Kirjastolaiset kertovat, että asiakkaat, tekijät ja henkilökunta nähdään ihmisinä, eikä sukupuoleen kiinnitetä huomiota eikä anneta sen vaikuttaa ihmisten kohteluun tai puhutteluun. Sukupuolineutraaliuden koetaan palvelevan kaikkia – miehiä, naisia, muunsukupuolisia ja muita vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä.

Haaste

Sukupuolineutraaliutta menetelmänä käyttävän tasa-arvotyön riski on sukupuolinäkymättömyys. Yhteiskunta ei kuitenkaan ole tasa-arvoinen, mikä tekee sukupuolinäkymättömyyden vaaralliseksi. Jos sukupuolta ei nähdä, ei ole myöskään mahdollista tunnistaa epätasa-arvoisia kohtaamisia tai asenteita ja tulla tietoiseksi omista tiedostamattomista käsityksistä.

Sukupuolinäkymättömyys viittaa **kyvyttömyyteen tunnistaa, että tietyt sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset yhteydet ja taustat asettavat eri sukupuolia edustaville ihmisille eri rooleja, haasteita, tarpeita ja edellytyksiä** (EIGE, 2021). Sukupuolinäkymättömässä lähestymistavassa ei huomioida tasa-arvon tiellä olevia rakenteellisia esteitä.

Sukupuolinäkymätön lähestymistapa säilyttää siis status quon eikä tue sukupuolten välisten epätasa-arvoisten rakenteiden murtamista. Jos esimerkiksi kohdennettujen tapahtumien järjestämistä vierastetaan kirjastossa, sukupuolierillisen tilan tarpeessa olevien henkilöiden osallistumiskynnys saattaa nousta. Lue lisää tästä osiosta 3.4. *Kohdennetut tapahtumat*.

Kohtelemalla kaikkia ihmisiä samalla tavalla heidän erilaisista edellytyksistään ja tarpeistaan riippumatta kohtaamisista saattaa tulla epäoikeudenmukaisia. Sen sijaan että kaikki ihmiset kohdataan ”samalla tavalla” heidät tulisi kohdata yhdenvertaisesti. Tämä mahdollistaa sopeutumisen yksilöiden edellytyksiin ja tarpeisiin sekä selventää sitä, että **kohtaamisen tulisi olla kaikille yhtä hyvä, ei samanlainen**.

Mahdollisuus

Tiedosta omat ennakkoluulosi sekä se, miten yhteiskunta on muovannut ajattelutapaasi eri sukupuolista. Pohdi esimerkiksi:

Kirjoitettua ja puhuttua kieltä

Käyttämäsi sanat, ilmaiset ja viittaukset voidaan asiakkaiden keskuudessa tulkita muulla kuin tarkoittamallasi tavalla. Sanavalintasi voidaan tulkita helppona, sisällyttävänä ja saavutettavana tai byrokraattisena, sukupuolittuneena ja luotaantyöntävänä.

Kehonkieltä

Katseesi, kehokontaktisi ja se, oletko kääntynyt asiakasta kohti vai et välittää paljon tietoa asiakkaille. Asiakkaiden kehonkieli saattaa myös tiedostamattasi vaikuttaa sinuun.

Asenteita

Oma asenteesi asiakasta kohtaan ja asiakkaan asenne sinua ja kirjastoinstituutiota kohtaan vaikuttaa kohtaamistilanteeseen. Asenteet perustuvat tietoon, mielipiteisiin ja ennakkoluuloihin. Jos asiakas kokee olevansa alakynnessä kirjastossa, hänen käyttäytymisensä saattaa tämän seurauksena olla defensiivistä (Nationella sekretariatet för genusforskning, 2017).

Kuva: Tuukka Jaromaa

1.2. ”Tasa-arvo on jo saavutettu”

Suuri osa kirjastolaisista ja asiakkaista ei näe tasa-arvoon liittyvää ongelmaa kirjastossa. Suomi koetaan tasa-arvoisena maana ja kirjasto malliesimerkkinä vapaasta ei-kaupallisesta avoimesta tilasta, jossa kaikki saavat vapaasti olla oma itsensä, ja kirjaston työntekijät koetaan valveutuneina ja avarakatseisina. Kirjastolaiset pohtivat kuitenkin, huomioidaanko tarpeeksi syrjintää kokevia ihmisiä.

Haaste

Puheet kirjastojen ja Suomen edistyneisyydestä luovat yhdessä tarinan, joka saattaa hiljentää tai sivuuttaa kokemuksia syrjinnästä tai epäoikeudenmukaisesta kohtelusta. Kirjastot ymmärretään yhtenäisenä instituutiona, ja mahdolliset ongelmat sivuutetaan yksittäistapauksina. Osa kirjastoasiakkaista suhtautui kyselyn ja kirjastohenkilökunnalta saadun palautteen mukaan vähättelevästi tai jopa aggressiivisesti erilaisiin tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin, koska ne koettiin turhina.

Mahdollisuus

Ottamalla palautteen vakavasti ja suhtautumalla siihen nöyrästi voit antaa tilaa myös niille kokemuksille, jotka poikkeavat omasta nykytilannetta koskevasta mielikuvastasi.

Vinkkejä palautteen vastaanottamiseen:

1. Älä kyseenalaista, sivuuta, vähättele tai kiistä henkilön kokemusta. Muista, että toisen henkilö kokemus on yhtä todellinen kuin omasi.
2. Palautteen antaminen voi olla hyvin pelottavaa. Kiitä henkilöä palautteesta ja vahvista hänen oikeuttaan saada äänensä kuuluviin.
3. Vahvista, että olet ymmärtänyt palautteen ja pyydä anteeksi.
4. Kysy, mitä voisit tehdä tilanteen korjaamiseksi ja keskustele tapahtuneesta kollegojesi kanssa.

1.3. Tasa-arvon määrittäminen omien kokemusten perusteella

Kirjastolaiset ja asiakkaat kokevat kirjaston tasa-arvoisena ja kaikille avoimena paikkana. Kokemus tasa-arvoisuudesta perustellaan kirjaston arvopohjalla ja sillä, ettei itse henkilökohtaisesti ole kokenut tai havainnut syrjintää, häirintää tai muuta epäasiallista käytöstä sukupuolen perusteella kirjaston tiloissa.

Haaste

Muutama kirjastolainen kyseenalaistaa kuvaa tasa-arvoisista kirjastoista ja toteaa, että kirjastolaiset tarkastelevat kirjaston toimintaa usein etuoikeutetusta asemasta ja ettei tilanteesta olla tehty arvioiteja tai mittauksia. Omiin kokemuksiin perustuva arviointi syrjäyttää usein kokemukset, jotka rikkovat itsestäänselvyyksiksi koettuja asioita. Asiakkaat nostavat positiivisen palautteen lisäksi esiin myös negatiivisia kokemuksia kirjaston palveluista ja henkilökunta-kohtamisista. Erilaisilla asiakkailla on sukupuolittuneita kokemuksia, jotka kirjastojen itsearviointeissa jäävät näkymättömiksi. (Lue lisää osiossa 2. Kirjastoasiakkaiden kohtaaminen). Yksi kirjastolainen huomauttaa, että harva asiakaspalvelussa työtä tekevä henkilö myöntäisi toimivansa syrjivästi, mutta hän kertoo kuitenkin olleensa läsnä, kun tällaista on tapahtunut kirjastolaisten ja asiakkaiden välillä.

Kuva: Tuukka Jaromaa

Haaste

Kirjastolaiset pohtivat, tulevatko kaikki kuulluksi asiakastoiveissa vai tavoittaako palautekanavat pelkästään jo kirjastossa aktiivisesti asioivat asiakkaat. Miten saadaan uusia asiakkaita ja uusia toiveita näkyville, jos asiakaskunta on yksipuolinen?

Mahdollisuus

Dialogi asiakkaiden kanssa voi auttaa henkilökuntaa havaitsemaan, mikä on mennyt väärin ja mitä voisi kehittää. Dialogia voi edistää esimerkiksi asiakaskyselyllä tai -raadilla. Asiakkaille esitetyissä kysymyksissä kannattaa suosia ”miksi” ja ”miten”-kysymyksiä, jotka kannustavat asiakkaita pohtimaan aiheita syvemmin.

Myös normisuunnistukset (joita myös käytettiin tämän raportin tiedonhaussa) ovat hyvä dialogin menetelmä (ks. Liitteet). Kirjastot voisivat myös kutsua järjestön edustajia, opettajia, aktivisteja ja muita asiantuntijoita pyöreän pöydän keskusteluun tai järjestää esimerkiksi tämän raportin pohjalta keskustelutilaisuuden asiakkaille ja kuulla heidän mielipiteitään materiaalissa esiintyneistä haasteista ja mahdollisuuksista.

Kuva: Tuukka Jaromaa

1.4. Keskustelun puute

Kirjastolaiset kertovat, ettei työyhteisöissä juurikaan keskustella sukupuolten tasa-arvosta ja moninaisuudesta. Koska siihen liittyviä asioita ei ole koettu ongelmaksi ja työntekijöiden koetaan olevan valveutuneita ja perillä asioista, aiheesta ei tarvitse puhua. Lisäksi kirjastolaiset kertovat, että muutokset ja uudistukset koetaan haastavina ja hankalina.

Haaste

Yksi kirjastolainen huomauttaa, ettei voi olettaa, että kaikilla olisi samat perustiedot ja samanlaista ymmärrystä aihealueesta. Keskusteluja on käytävä, jotta kaikilla olisi samat lähtökohdat, tiedot ja menettelytavat moninaisuuden kohtaamiseen. Keskustelemalla tasa-arvosta ja sukupuolesta varmistetaan, että koko henkilökunta työskentelee aktiivisesti edistääkseen sellaista tasa-arvoa, joka myös sisällyttää sukupuolivähemmistöjen kokemukset osaksi tasa-arvon ymmärtämistä.

Mahdollisuus

Kirjasto voi tehdä yhteistyötä ulkopuolisten asiantuntijatahojen kanssa tai kouluttaa henkilökuntaa tasa-arvoasioissa. Ragnhild Brandstedt kuvaa artikkelissaan "What is it We Do Not Know?" – LGBTIQ And Library staff (2017) tietoisuuden lisäämisen prosessia Ruotsin Mariestadin kaupunginkirjastossa LGBTIQ-puolestapuhujien yhteistyön avulla. Toimintatutkimus esittelee vuosina 2012–2013 toteutetun paikallisen hankkeen sekä kuvailee hankkeen jälkeen tapahtuneita muutoksia. Hanke on johtanut koko kirjaston henkilökunnan koulutukseen, sertifiointiin ja lukuisiin palvelujen parannuksiin.

1.5. Epäonnistumisen pelko

Kuva: Tuukka Jaromaa

Kirjastolaiset kokevat osallistamisen hankalaksi sukupuolinäkökulmasta ja kertovat miettineensä, miten eri sukupuolten edellytykset ja tarpeet voidaan huomioida nojaamatta omiin oletuksiin siitä, millaisia eri sukupuolia edustavat ihmiset ovat sukupuolistereotyyppioita ja -normeja vahvistamatta. Kirjastolaiset kokevat sukupuolivähemmistöjen huomioimisen välillä haasteelliseksi. Väärin sanomisen tai toimimisen pelko on suuri.

Haaste

Jos kirjastossa ei ole linjauksia, johdolta ei saa tukea, työn tueksi ei löydy työkaluja ja tietoa ei ole tarpeeksi, pelko epäonnistumisesta saattaa lamaannuttaa ja estää muutoksen toteutumisen.

Mahdollisuus

Pelko epäonnistumisesta ja väärin toimimisesta voi toisaalta motivoida suunnittelemaan toimintaa huolellisesti, kehittää konkreettisia majoja. Muutostyöhön kuuluu sekä onnistumiset että epäonnistumiset, ja pienillä teoilla voi olla iso symbolinen merkitys vähemmistöille (*lue lisää tästä osiosta 2. Kirjastoasiakkaiden kohtaaminen*).

Mahdollisuus

Pelko epäonnistumisesta juontuu usein myös asiakkailta saadusta ikäväsävyydestä palautteesta. Ikävien asiakaspalautteiden käsittelyssä on hyvä muistaa, että vähemmistöön kuuluva henkilö tai syrjintää kokenut saattaa olla kuormittunut arjessa koostaan syrjinnästä, mikroaggressioista ja poissulkemisesta, joilla koko hänen olemassaolonsa saatetaan kiistää. Hänellä ei siksi ymmärrettävistä syistä aina löydy resursseja muotoilla palautetta rakentavasti. Muista, että vähemmistöstressi ja jatkuvan syrjinnän kokeminen on kuormittavaa ja energiaa vievää ja että uupunut ihminen ei aina jaksaa reagoida diplomaattisesti konfliktitilanteissa.

1.6. Yhteisten rakenteiden puuttuminen

Kuva: Tuukka Jaromaa

Kirjastolaisten vastauksista ilmenee, että tasa-arvoon suhtautuminen ja sen edistämistyö vaihtelevat kirjastojen välillä. Joissakin kirjastoissa tasa-arvosta ja muista sukupuoliin liittyvistä aiheista on keskusteltu aktiivisemmin, on ryhdyttävä erilaisiin toimiin ja tasa-arvoajattelun koetaan olevan jo valtavirtaa oman tiimin työnkuvassa.

Tasa-arvotyölle ei kuitenkaan ole olemassa yhteisiä rakenteita, mikä merkitsee, että se on pitkälti riippuvaista yksittäisten työntekijöiden kiinnostuksen kohteista ja aloitteista tai työskentelystä eri syrjäntäperusteiden parissa.

Esimerkiksi esteettömyyteen ja kielikahviloihin on panostettu paljon, ja tässä työskentelyssä on huomioitu myös sukupuoli.

Haaste

Ei voi olettaa, että kirjasto instituutiona olisi tasa-arvoinen, ellei kaikilla kirjastoilla ja kirjastolaisilla ole samat linjaukset, tukirakenteet ja perustiedot aihealueesta. Sekä kirjastolaisten että asiakkaiden kertomukset osoittavat, että kirjastojen ja kuntien välillä saattaa olla suuriakin eroja sukupuoliin liittyvissä kysymyksissä.

Mahdollisuus

Johdon linjaukset ja sitoutuminen mahdollistavat yhteiset rakenteet ja päämäärät tasa-arvon ja moninaisuuden edistämiseksi. Yhteisiä rakenteita voivat olla esimerkiksi konkreettisten työkalujen kehittäminen (kuten tämä raportti) ja niiden jalkauttaminen, yhteiset koulutukset tai tasa-arvoverkoston luominen, jonka kautta kirjastot voivat vaihtaa kokemuksia keskenään. Jos tasa-arvotyö on yksittäisten kirjastolaisten harteilla, sen kuuluisi olla työnkuvauksessa määritelty tehtävä ja siitä pitäisi maksaa erillinen korvaus.

”Paljon sukupuoli-tasa-arvoon ja siinä eteenpäin pääsemiseen liittyvää skismaa tulee siitä, että ihmiset, kuten kirjastojen henkilökunta, lähtökohtaisesti eivät halua myöntää olevansa huonosti perehtyneitä tai asenteiltaan vajavaisia. Kukaan ei halua olla se, jossa on korjattavaa, vaikka korjattavaa asenteissa, puheessa, toiminnassa ja kunnioittavassa kohtaamisessa on ja joidenkin ihmisten kohdalla paljon. Polttopisteessä on henkilökunnan asenteiden päivittäminen ilman, että heille tulee itsestään tyhmä tai epäonnistunut olo.”

Kyselyvastaus

2. Kirjasto-asiakkaiden kohtaaminen

Tämä osio esittelee kaikkien taustamateriaalien ja tiedonkeruun pohjalta tehdyt johtopäätökset, jotka liittyvät kirjastoasiakkaiden kohtaamiseen.

Johtopäätöksen on jaoteltu kolmeen eri haastekategoriaan. Kategoriat kuvaavat haasteet sekä niihin liittyvät mahdollisuudet.

1. Tasa-arvo ja epätasa-arvo henkilökunnan ja asiakkaan välisissä kohtaamisissa
2. Seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän kokijan kohtaaminen
3. Kirjastokortin hankkiminen ja henkilötietojen muuttaminen.

Kuva: Tuukka Jaromaa

2.1. Tasa-arvo ja epätasa-arvo henkilökunnan ja asiakkaan välisissä kohtaamisissa

Asiakkailla on sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia henkilökunnan ja asiakkaan välisistä kohtaamisista. Monet asiakkaat eivät ole kokeneet tai havainneet häirintää kirjaston henkilökunnan taholta ja kirjasto tuntuu turvalliselta ja kaikille avoimelta paikalta. Kirjastolaiset kuvataan ystävällisinä, avuliaina, kunnioittavina, moninaisuutta hyvin kohtaavina ja turvallisuutta luovina. Tätä tunnetta luo esimerkiksi kaikkien tervehtiminen, asiakkaiden muistaminen esimerkiksi kysymällä, miten heidän projektinsa etenevät ja normeja rikkovien lasten huomioiminen positiivisella tavalla.

Negatiivisia kokemuksia kirjastolaisista on arvosteleva kohtelu, mikroaggressiot ja ulossulkeminen. Esimerkkejä tästä on muun- ja transsukupuolisten ulkonäön tai heidän läpikäymiensä toimenpiteiden kommentointia asiakkaiden kuullen, sukupuoli oletuksiin ja -stereotypioihin tukeutumista aineistosuosituksissa, sukupuolittunut kielenkäyttö ja teennäiseltä tuntuva positiivinen syrjintä (esimerkiksi asiakkaan sateenkaaripinssin liiallinen huomioiminen).

” Kirjastojen tiloista löytyy yleensä runsaasti auttavaista ja ammattimaista henkilökuntaa, joka vahvistaa turvallista ja tervetullutta oloa kirjaston tiloissa.

” Olen oman lapseni (poika) kanssa asioidessa kohdannut, että hänen kysymyksiin on vastattu osittain olettaen, että mikä sopii pojalle ja mikä tytölle.

” Henkilökunta ”pojitellut” lastani, joka on muun sukupuolinen

Kyselyvastauksia

Haaste

Sukupuolittunut kieli on yksi tasa-arvon toteutumisen esteistä. Osa sukupuolittuneesta kielenkäytöstä on näkyvää ja tietoista, osa piilevää ja tiedostamatonta. Sukupuolittunut kieli ja puhuttelu vahvistavat sukupuolinormeja ja saattavat väärinsukupuolittaa henkilöitä ja aiheuttaa heille sukupuolidysforiaa.

Mahdollisuus

Sukupuolittuneeseen kieleen kohdistuva kritiikki ei merkitse, ettei ihmisten sukupuoleen saisi viitata lainkaan. Sukupuoleen viittaaminen ei välttämättä aina ole seksististä ja joissakin yhteyksissä sukupuolesta vaikeneminen voi olla eriarvoisuutta lisäävää tai syrjivää. Olennaista on se, viitataanko ihmisten sukupuoleen yhdenvertaisella tavalla (Engelberg, 2018). Pohdi omaa tapaasi käyttää kieltä ja puhutella ihmisiä. Vahvistatko huomaamattasi jotain sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita? Vahvistatko tiedostamattasi binääristä ymmärrystä sukupuolesta? Vai sivuutatko tahattomasti rakenteellista syrjintää kokeneiden ihmisten kokemuksia? Tutustu esimerkiksi THL:n vinkkeihin sukupuolitietoisesta viestinnästä (THL 2021c).

Mahdollisuus

Henkilökunnan koulutusten avulla voidaan lisätä tietoisuutta tasa-arvosta, moninaisuudesta ja arjessa ilmenevistä mikroaggressioista. Toimintatutkimuksessa Ruotsin Mariestadin kaupunginkirjastossa havaittiin henkilökunnan ja asiakkaiden kautta ilmennyttä ajoittaista, hienovaraista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevaa loukkaavaa kielenkäyttöä ja normeja vahvistavaa puhetta (Brandstedt 2017, 172–174). Henkilökunnan epävarmuus ja epätietoisuus LGBTIQ-asioista väheni kuitenkin järjestön järjestämän koulutusseminaarin myötä.

“I have always felt welcome and safe. At Vallilan kirjasto there was a lovely male librarian who remembered the non-fiction books that I asked for help to find, and he would ask me how my projects etc. were going, which I thought was very kind and welcoming. At that time, I didn't feel welcome in many places in Finland, and so this memory is very important to me.”

Kyselyvastaus

Kuva: Tuukka Jaromaa

2.2. Seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän kokijan kohtaaminen

Asiakkaat nostavat esille kokemuksia häirinnästä, seksuaalisesta häirinnästä ja uhkaavista tilanteista asiakkaiden keskuudessa kirjaston tiloissa. Kokemuksia ovat muun muassa ulkonäön kommentointi, seuraaminen hyllyjen välissä, uhkailu ja väkisin juttelu. Myös kirjastolaisiin kohdistuu seksuaalista ja sukupuoleen perustuvaa asiakkaiden harjoittamaa häirintää. Häirintä yhteiskunnassa ja kirjastoissa on vahvasti sukupuolittunut ilmiö, jossa useimmiten, vaikkei aina, naiset tai naiseksi oletetut sekä sukupuolivähemmistöt kokevat häirintää ja jossa useimmiten, vaikkei aina, sen harjoittajia ovat miehet.

Yli 40 % vastaajista ei koe kirjastoa turvallisena tilana kaikille tai ei tiedä mitä ajatella. Kyselyssä mainitut häirintäkokemukset korostavat, ettei turvallisuus ole kaikille itsestäänselvyys. Kirjastolaisten käytössä ei ole häirintätapauksia niihin puuttumista koskevia virallisia menettelytapoja tai häirinnän raportointikanavia. Kirjastolaiset kertovat, että heidän tietoonsa tuleva häirintä on hyvin vähäistä.

40 %

vastaajista ei koe kirjastoa turvallisena tilana kaikille tai ei tiedä mitä ajatella

” I have experienced sexual harassment in the library. Oodi does not feel safe.

” Kirjastoissa seksuaalinen ahdistelu on erittäin yleistä

Kyselyvastauksia

Tämän perusteella voi olettaa, että kirjastossa häirintää esiintyy ainakin osittain henkilökunnan tietämättä ja etteivät asiakkaat osaa hakea henkilökunnalta tukea tai ilmoittaa tapahtuneesta. Häirintää kokeneet asiakkaat toivovat nopeampaa puuttumista ja häirinnän ennaltaehkäisemistä henkilökunnan osalta.

Haaste

.....

Marginalisoitujen ihmisten kokema syrjintä, häirintä ja mikroaggressiot ovat usein näkymätöntä etuoikeutetuissa asemassa oleville henkilöille: yleensä huomioidaan ne asiat, jotka ovat ongelmia itselle, eikä nähdä ongelmallisina asioita, jotka eivät kosketa omia elettyjä kokemuksia.

Sukupuolivähemmistöihin identifioituvat kirjaston asiakkaat vastasivat kyselyyn naisia ja miehiä useammin, etteivät he koe kirjastoa kaikille turvallisenä paikkana.

Haaste

.....

Joissakin kirjastoissa on puhuttu puuttumisen kynnyksestä ja siitä, että kaikkien pitää saada osallistua kirjaston toimintaan omina itsenään ja ettei keskiluokkainen toimintatapa saa muodostua kirjaston normiksi. On kuitenkin tärkeää myös muistaa, ettei inklusiivisuusajattelu koskaan saa kohottaa kynnystä puuttua tilanteisiin, joissa toisen henkilön fyysinen tai psyykinen loukkaamattomuus on vaarassa.

Mahdollisuus

.....

Nopea ja matalalla kynnyksellä puuttuminen häirintään ja epäasialliseen kohteluun sekä tukee häirintää kokenutta henkilöä että viestii häiritsijälle ja muille asiakkaille, minkälaista käytöstä kirjaston asiakkailta edellytetään.

Haaste

Kirjastolaiset ja asiakkaat huomauttavat, ettei näkyvää kanavaa häirinnän ja syrjinnän raportointiin ole olemassa. Kirjastolaiset mainitsevat Helmet-palautteen ja kirjastojen palautelaatikot, mutta nostavat myös esiin, etteivät asiakkaat välttämättä ole tietoisia siitä, että syrjintä- ja häirintäasioistakin saisi antaa palautetta.

Mahdollisuus

Kirjastoissa olisi hyvä olla esimerkiksi julisteita, joissa kerrotaan, että kirjasto ei hyväksy seksuaalista häirintää ja että sen esiintymiseen puututaan. Lisäksi julisteissa on oltava ohjeistukset häirinnästä ilmoittamiseen ja kehoitus ottaa henkilökuntaan yhteyttä, jos jotain tapahtuu. Tässä voisi hyödyntää **Syrjinnästä vapaa alue** -hanketta, mutta kylttien ympärille on kehitettävä sekä asiakkaille että henkilökunnalle suunnatut ohjeistukset siitä, miten toimia, jos kohtaa syrjintää tai häirintää kirjaston tiloissa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

2.3. Kirjastokortin hankkiminen ja henkilötietojen muuttaminen

Kirjaston palvelujen saavutettavuudessa on hyvä huomioida, onko kaikilla yhdenvertainen pääsy niiden ääreen. Jo asiakkuuden aloittaminen voi olla haastavaa tai ulossulkevaa, mikäli lomakkeissa kysytään sukupuolta tai se vaaditaan määrittelemään binäärisesti. Asiakaskyselyssä kiitettiin kirjastoja siitä, että kirjastokorttiin pystyy valitsemaan sukupuolekseen vaihtoehdon muu.

Esimerkiksi nimenmuutoksen yhteydessä asiakkaalle tehdään uusi kirjastokortti maksutta, joten nimenmuutos on tehtävä aina asiakaspalvelussa. Nimenmuutoksen yhteydessä on esitettävä uusi henkilötodistus tai muu todistus nimenmuutoksesta. Asiakkaat kuvailivat vaikeuksia muuttaa sukupuolta ja/tai nimeä kirjastokortissa, niin verkossa kuin tiskillä henkilökunnan kanssa. Parissa tapauksessa asiakkaalle kieltäydettiin tekemästä uutta korttia.

Kirjastolaiset nostivat esiin, kuinka sukupuolimerkinnän muuttamiseen liittyviin henkilökunnan ja asiakkaan välisiin kohtaamiisiin ei löydy yhteisiä käytäntöjä tai niistä ei ainakaan olla tietoisia. Jos kortti täytetään yhdessä tiskillä, henkilökunta ei välttämättä tiedä, kuinka käsitellä tilannetta sukupuolitietoisesti ja asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen.

” I have non-binary gender in my personal info of library card – very important!

” Kun vaihdoin nimeäni sukupuolenkorjaukseeni liittyen, en saanut uutta kirjastokorttia, vaikka pyysin. Minulle sanottiin, että voin ihan hyvin käyttää vanhaa korttia edelleen. Siis sitä vanhaa korttia, jossa oli vanha, minut väärinsukupuolittava nimi, jota en missään nimessä tahdo kenenkään tietävän.

Kyselyvastauksia

Mahdollisuus

Esimerkiksi Keskuskirjasto Oodilla on käytössä lappu, jonka asiakas korttia halutessaan aina täyttää itse, ja jossa sukupuoli valitaan neljästä vaihtoehdosta. Näin asiakkaan sukupuolta ei tarvitse kysyä eikä muutenkaan käydä keskustelua siitä.

Mahdollisuus

Kirjastolaisilla voisi olla pronomini-lylyt, jossa ilmenisi henkilön käyttämät pronominit eri vähemmistökielillä. Tämä voisi luoda turvallisemman tilan sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille, kun he tulevat palvelutiskille muuttamaan henkilötietojaan.

Haaste

Sukupuolimerkintä asettaa transihmiset ja intersukupuoliset, erityisesti lapset ja nuoret, epämurkkaan tilanteeseen ja asemaan. Asiakas ei pääse jälkikäteen itse muokkaamaan tietoihinsa sukupuolta, vaan se onnistuu ainoastaan palvelutiskillä. Siksi tilastollisesti voi ilmetä vanhentunutta tietoa, koska kortti voi olla käytössä pitkään, eikä asiakas itse näe väärin merkattua sukupuolta omiin tietoihin kirjautuessaan.

Mahdollisuus

Rutiinit nimen ja sukupuolen muuttamiseen tulisi sujua ongelmitta verkossa, ja asiakkaita pitäisi informoida tästä mahdollisuudesta mahdollisimman selkeästi ja näkyvästi. Uusi kortti olisi hyvä saada aina pyytämällä.

3. Kirjastoasiakkaat kohderyhmänä – kirjaston käyttäjät ja heidän houkuttelunsa kirjastoon

Tämä osio esittelee kaikkien taustamateriaalien ja tiedonkeruun pohjalta tehdyt johtopäätökset, jotka liittyvät kirjastoasiakkaisiin kohderyhmänä – millaisina kirjastolaiset hahmottavat kohderyhmät ja miten asiakasryhmiä pyritään houkuttelemaan kirjastoon.

Johtopäätökset on jaoteltu viiteen eri kategoriaan. Ne kuvaavat haasteita sekä niihin liittyviä vaikeuksia ja mahdollisuuksia.

1. Lainaaminen
2. Tilan käyttö
3. Asiakkaiden osallistaminen tapahtumien avulla
4. Kohdennetut tapahtumat
5. Ei-asiakkaiden tavoittaminen.

Huomio:

Kirjastolaisten arviot perustuvat henkilöiden oletettuihin sukupuoliin, ja niihin saattaa myös vaikuttaa kirjastolaisten mahdollinen lainaustilastoiden tuntemus. Cisnormin ulkopuolelle identifioituvat henkilöt ovat kirjastolaisten näkökulmasta näkymätön ryhmä, sillä heidän sukupuolensa ei ole oletettavissa samalla tavalla kuin cishenkilöiden.

Kuva: Tuukka Jaromaa

3.1. Lainaaminen

Kirjastolaiset toteavat, että lainaustilastoissa näkyvä sukupuolijakauma ilmenee myös kirjaston arjessa – kirjallisuuden ääressä viihtyvät asiakkaat ovat suurimmaksi osaksi naisia.

Kirjastolaiset toteavat, että lasten kohdalla ero ei ole nähtävissä samalla tavalla, mutta jo nuorison/yläkoululaisten kohdalla ero alkaa näkyä. Kirjastolaiset arvelevatkin, että sukupuolijakauma tapahtuu teini-ikässä, jolloin lapsista tulee alttiimpia kulttuurisille sukupuolnormeille ja ystävien luomalle ryhmäpaineelle. Silloin myös vahvistuu nuorten tarve ”turvallisemmille tiloille”.

Haaste

Ajatus kirjastosta hiljaisena tilana, lyhyet laina-ajat ja myöhästymismaksut saavat osan kotiäideistä olemaan käyttämättä palveluja (Kuisma 2014, 48). Sukupuolen, kirjaston käytäntöjen ja elämäntilanteen risteymät saattavat johtaa epäsuoriin tai kasautuviin tekijöihin, joiden myötä kirjaston käyttö vähenee tai jää pois.

Esimerkiksi naisille miehiä tyypillisempi valinta jäädä työstä tauolle tai pois hoitamaan lapsia tarkoittaa sitä, että kotiäitien voi olla vaikeampi käyttää kirjaston palveluita, jos heille ei ole selvää, että kaikenlaiset lapset ovat tervetulleita ja että heidän viihtymiselle on edellytykset kirjastossa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

3.2. Tilan käyttö

Tilojen käytössä kirjastolaiset eivät ole havainneet selkeitä sukupuolijakaumia.

Luku- ja lehtisalien sekä tietokoneiden käyttäjissä ja oletetusti etätyöläisissä jako mies- ja naisoletettujen henkilöiden välillä on kirjastolaisten mielestä suhteellisen tasainen. Myös lasten ja nuorten kohdalla jakauma on tasainen.

Tämä vaihtelee eri alueiden ja kirjastojen välillä. Lähiöissä sijaitsevilla kirjastoissa, joissa nuorilla ja lapsilla oletettavasti ei ole yhtä paljon muita vapaa-ajan virikkeitä kuin ydinkeskustoissa asuvilla henkilöillä, lapsia ja nuoria vierailee kirjastoissa runsaammin ja näissä tapauksissa on saattanut alkaa esiintyä epätasapainoa. Tilanteissa, joissa tämä on ilmennyt selkeästi ja tilasta on tullut jonkun sukupuolen valtaama, kirjastot ovat yrittäneet tasoittaa jakaumaa eri tavoin, mutta eivät ole vielä kehittäneet systemaattista keinoa tälle.

Haaste

Kirjastolaiset kertovat, että joissain kirjastoissa nuorten asiakkaiden tilan käyttö sukupuolittuu: pojat ”valtaavat” tilat, eivätkä kaikki ehkä koe oloaan turvalliseksi. Näin on käynyt esimerkiksi tietokone- ja pelinurkkauksissa.

Mahdollisuus

Sukupuolineutraali suhtautuminen asiakkaisiin ja toimintaan saattaa johtaa siihen, että sukupuolikysymykset sivuutetaan täysin. Silloin on riski, että normiksi muodostuvat pojat ja toimintaa kohdennetaan enemmän pojille kuin tytöille. **Sukupuolisensitiivisyys**, josta puhutaan paljon nuorisotyön kentällä, merkitsee sen sijaan tyttöjen ja poikien erityistarpeiden ja -ongelmien identifiointia, jotta pystyttäisiin edistämään heidän osallisuuttaan sekä ehkäisemään syrjäytymistä (Näre 2008, 542).

Sukupuolisensitiivisessä työtavassa lähtökohtana on **asiakkaiden kuunteleminen** ja heidän **tarpeidensa ja toiveidensa huomioiminen**. Sukupuolisensitiivinen menettelytapa voidaan toteuttaa sekä kohdennetuilla tapahtumilla että kaikille avoimella toiminnalla. Sukupuolisensitiivisessä toiminnassa tiedostetaan ja tehdään näkyväksi sukupuolittuneita ilmiöitä ja vahvistetaan toimijuutta ja osallisuutta. Osallisuutta tukevia toimintatapoja voivat olla esimerkiksi yhteisten sääntöjen kehittäminen dialogissa nuorten kanssa ja niiden jalkauttaminen toimintaan. Tiina Myllykoski, Heini Pulkkinen, Mari Putkivaara ja Eveliina Ruhanen (2016) ovat opinnäytetyössään kehittäneet sukupuolisensitiivisen nuorten tieto- ja neuvontatyön toimintamallin prototyypin, joka voi toimia tukena sukupuolisensitiivisen toiminnan suunnittelussa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

3.3. Asiakkaiden osallistaminen tapahtumien avulla

Tapahtumien tarkoituksena on tukea osallisuutta, luoda yhteisöllisyyttä ja tuoda kansalaiset kirjallisuuden, kulttuurin ja yhteiskunnallisesti ajankohtaisten aiheiden ääreen.

Tapahtumat mainitaan yhtenä keinona osallistaa asiakkaita ja houkuttaa uusia kohderyhmiä kirjaston asiakkaiksi ja kirjallisuuden ääreen. Kirjastolaisten lähtökohtana tapahtumien suunnittelussa on sukupuolineutraalisuus ja se, ettei tapahtumia suunnitella sukupuolitetuille kohderyhmille. Kirjastot painottavat, ettei tapahtumamainoksiakaan tehdä tietty kohderyhmäsukupuoli mielessä. Kirjastolaisten mukaan naisoletetut asiakkaat painottuvat myös tapahtumien osallistujissa.

Mahdollisuus

Yhteisillä käytännöillä, ohjeistuksilla, mittapuilla tai hyväksi todettujen tapahtumien kierrättämisellä eri kirjastoissa tapahtumien monipuolisuus voi vahvistua eikä monipuolisuuden toteutuminen jäisi yksittäisten työntekijöiden vastuulle. Tapahtumien parissa työskenteleville kirjastolaisille voisi perustaa esimerkiksi kuntakohtaisia tapahtumaryhmiä kokemusten ja ajatusten jakamiseen.

Kirjastoissa ei ole olemassa ohjeistuksia tapahtumien suunnitteluun. Sisältö, puhujat ja viestintä ovat kirjastolaisten päätettävissä. Kirjastolaiset kertovat, että tapahtumissa pyritään monipuolisuuteen ja että tapahtumia tuotetaan kaikenlaiset ihmiset huomioiden. Monipuolisuuden arviointiin tai mittaamiseen ei siis ole rakennetta tai mittapuuta. Tapahtumien monipuolisuutta ja neutraalisuutta määriteltäessä kirjastolaiset kertovat kuitenkin pohtivansa esimerkiksi kirjailijan sukupuolta ja kirjojen genreä, jos kyseessä on kirjailijavierailu. Kirjastolaiset kertovat pyrkivänsä tässä monipuolisuuteen, mutta huomauttavat myös, että samoja kirjailijoita pyydetään usein kirjastoihin monta kertaa. Muissa tapahtumissa monipuolisuutta edistetään mieltämättä sukupuolta kohderyhmäindikaattorina ja keskittymällä sen sijaan esimerkiksi kohderyhmän ikään tai kielitaitoon.

Mahdollisuus

Vahvempi asiakasosallisuus voisi tukea tapahtumien monipuolisuutta ja kirjasto voi toimia alustana erilaisten yhteisöjen järjestämälle eri sukupuolia palvelevalle toiminnalle. Osallistamalla järjestöjä, kohderyhmiin kuuluvia asiakkaita, vähemmistönäkökulmien asiantuntijoita ja pohtimalla sitä, syrjitäänkö rekrytoinnissa tahattomasti vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä, voidaan oppia uutta ja kehittää toimintaa. Ruotsissa monet kirjastot tekevät yhteistyötä maan suurimman sateenkaarijärjestön RFSL:n kanssa, mistä on saatu positiivisia tuloksia (Brandstedt 2017, 174, 176).

Muistilista tapahtumien järjestäjille

.....

Mitkä näkökulmat ja sukupuolinäkökulmat ovat edustettuina järjestäjä- tai suunnitteluryhmässä?

.....

Vahvistaako puhujalista normeja?

- Onko ohjelmaan osallistuvien henkilöiden joukossa eri-ikäisiä, -näköisiä ja erilaisia kokemuksia omaavia henkilöitä? Vai vahvistetaanko tapahtuman ohjelmassa normia siitä, minkä tyyppiset tai näköiset miehet, naiset tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt saavat esiintyä kirjaston tapahtumissa?
 - Peilaako puhujalista tai ohjelman tapahtuma sukupuolisegregoituja työmarkkinoita?
-

Millä tavalla tapahtuman aihe voisi edistää tasa-arvoa?

- Tasa-arvon ei tarvitse olla kaikkien tapahtumien teemana, mutta myös muita teemoja käsittelevissä tapahtumissa voidaan pyrkiä esimerkiksi kyseenalaistamaan sukupuolistereotyyppioita.
-

Miten tapahtumaa voisi arvioida sukupuolinäkökulmasta?

- Pyri luomaan ilmapiiri, jossa osallistujat voivat esittää kritiikkiä.
 - Ohjeista osallistujia nostamaan haastavia aiheita keskustelun aiheeksi
-

Ohjeita puhujille tai haastatteliijoille:

- Toimi arvopohjan mukaisesti ja pyri aktiivisesti luomaan turvallisempaa tilaa kaikille osallistujille sukupuolesta riippumatta.
- Älä puhuttele yleisöä tai yksittäistä osallistujaa sukupuolittuneesti (mieluummin ”sinä punaisessa paidassa” kuin ”punapaitainen mies”).

Haaste

Koska tapahtumien monipuolisuuden edistämiseen ei ole olemassa kriteereitä, sen toteutumisen arviointi jää mututuntuman varaan.

Kuva: Tuukka Jaromaa

3.4. Kohdennetut tapahtumat

Kirjastoissa järjestetään harvoin sukupuolitetuille kohderyhmille kohdennettuja tapahtumia. Nuorisopuolella on järjestetty erilaisia kohdennettuja tapahtumia/tapaamisia, jos sellaisille on todettu olevan tarvetta. Esimerkkeinä kirjastolaiset nostavat poikien lukutaitoa edistäviä tapahtumia ja tapaamisia sekä suljetut tyttöjen illat kirjaston nuorisotiloissa, joiden avulla on haluttu luoda tytöille turvallisempi tila normaalisti poikien valtaamassa nuorisotilassa.

Aikuisten tapahtumia ei kirjastolaisten mukaan suunnitella sukupuolittuneille kohderyhmille. Kirjastolaiset pohtivat, onko kirjastossa luvallista järjestää vain tietyille sukupuolelle suunnattuja tapahtumia, kun kirjastojen tapahtumat tulisi olla kaikille avoimia ja ilmaisia. Muutamat kirjastot kertovat, että ne ovat järjestäneet tai suunnitelleet järjestävänsä sukupuoli- ja/tai seksuaalivähemmistöille suunnattuja tapahtumia, mutta useimmissa hankkeeseen osallistuvissa kirjastoissa ei ole järjestetty vähemmistöille kohdennettuja tapahtumia Pride-viikon ulkopuolella.

Haaste

Kohdennetuilla tapahtumilla saatetaan huomaamatta ja tiedostamatta vahvistaa sukupuolinormeja ja olettaa eri ihmisten tarpeita ja kiinnostuksen kohteita sukupuolistereotyyppien perusteella. Tapahtumat, jotka on nimetty jollekin sukupuolelle, saattavat myös sulkea ulos muita ihmisiä, joille tapahtuman sisältö saattaisi olla mieluista.

Mahdollisuus

Vaikka tapahtumissa on hyvä pyrkiä sukupuolineutraaliuteen ja siihen, että kaikki sukupuolesta riippumatta voivat osallistua. Lisäksi kohderyhmäerityiset tapahtumat ja tilat ovat joissain tilanteissa tarpeen. Kohdennetuissa tapahtumissa on myös hyvä muistaa, ettei ulkonäön perusteella voi olettaa toisen sukupuolta. Henkilöä ei koskaan saa sulkea pois tapahtumasta sen perusteella, että hänen ulkonäkönsä ei vastaa oletettavaa sukupuolen ilmausta.

Seuraavan muistilistan avulla voi arvioida kohdennetun tapahtuman tarvetta:

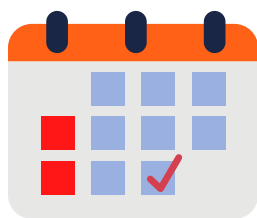
- Onko tapahtuman/tilan kohderyhmä yhteiskunnallisesti sorrettu tai marginalisoitu?
- Onko tapahtuman luonne tai aihe sellainen, että turvallisemman tilan luominen edellyttää kohderyhmäerityistä tilaa?
- Voidaanko olettaa, että tapahtuman kohderyhmässä on henkilöitä, joilla esimerkiksi kulttuuristen tai uskonnollisten vakaumusten takia on tarve kohderyhmäerityiselle tilalle?
- Voidaanko kohdennetulla tapahtumalla tai tilalla tukea sellaisia ihmisryhmiä, jotka ovat joko yhteiskunnallisesti tai kirjastokontekstissa vähemmän etuoikeutettuja kuin normin mukaiset henkilöt?

Kohdennettu toiminta tulee aina herättämään kritiikkiä. Voit käyttää yllä olevan listan näkökulmia myös kritiikin kohtaamiseen.

Mahdollisuus:

Asiakkaat toivovat, että myös tapahtumissa pidettäisiin aktiivisesti ja määrätietoisesti yllä turvallisempaa tilaa ja annettaisiin kaikille samat edellytykset saada äänensä kuuluviin.

Mieti seuraavia asioita tapahtuman tai tilan järjestämisen yhteydessä:

- Kannattaako tapahtuma järjestää kirjaston aukioloaikana?
- Miten tiloja voisi vyöhykkeistää turvallisemman tilan takaamiseksi aukioloaikana?
- Voiko ennakoilmoittautuminen vahvistaa turvallisemman tilan toteutumista vai nostaako se osallistumisen kynnyksiä?

PUKINMÄKITALO PUKINMÄEN PERUSKOULU KIRJASTO BIBLIOTEK

Kuva: Tuukka Jaromaa

3.5. Ei-asiakkaiden tavoittaminen

Kirjastolaiset kokevat ei-asiakkaiden tavoittamisen haasteelliseksi. Esimerkiksi tapahtumien mainonta rajoittuu kirjaston omiin kanaviin (esim. Helmet- ja Facebookisivut), eikä näiden kanavien kautta tavoiteta ei-asiakkaita. Kirjastolaiset kertovat, että esimerkiksi Pride-kanavien markkinoinnin ja näkyvyyden myötä Pride-viikkojen tapahtumat ovat herättäneet paljon kiinnostusta ja tuoneet paljon yleisöä kirjastoihin.

Pride-viikkojen ulkopuolella järjestetyt sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille suunnatut tapahtumat, esimerkiksi queer-lukupiirit, eivät ole pienemmissä kirjastoissa onnistuneet houkuttelemaan osallistujia luultavasti rajoitetun näkyvyyden ja markkinoinnin takia. Kirjastolaiset toteavat, etteivät kirjaston omat kanavat ole riittäneet näkyvyyden luomiseksi.

Kirjastolaiset identifioivat tämän lisäksi poikien ja nuorten miesten vähäisen lukemisen ja toimintaan osallistumisen haasteena ja pohtivat keinoja miesten tavoittamiseksi.

**Essentialisointi viittaa tässä ajatukseen, että miehillä ja pojilla olisi jokin sisäänrakennettu olemus, joka tekee heistä tietynlaisia.*

Haaste

Pojille suunnatuissa, esimerkiksi lukemista tukevista projekteissa on tärkeää olla tietoinen vaaran paikoista. Tällaisia ovat muun muassa miesten ja poikien maskuliinisuuden essentialisointi*, olettaminen ja vaatimus sellaisten väitteiden kuin ”miehetkin lukevat” tai ”on miehekästä lukea” kautta. Lisäksi vähän lukevien poikien ja miesten luokittelu riskiryhmäksi saattaa tyyppittää erityisesti työväenluokkaisia ja rodullistettuja poikia stereotyyppistä vahvistavalla tavalla.

Mahdollisuus

Poikien houkutteleminen kirjastojen asiakkaiksi heille suunnattujen ohjelmien tai miesmentorien avulla on itsessään keino laajentaa kirjastopalveluiden saavutettavuutta myös pojille ja miehille, mutta tällaisissa hankkeissa on syytä pohtia, voisiko niitä suunnitella sukupuolijärjestelmän vahvistamisen sijaan sitä purkavalla ja sukupuolitietoisella tavalla. Kirjastolaiset kertovat esimerkiksi pyrkimyksenä olleen, että satutunneilla olisi joskus miesoletettu lukemassa satuja.

Haaste

Vähemmistöihin kuuluvat henkilöt ovat kirjaston asiakaskunnassa näkymätön ryhmä. Kirjastolaisten puheista ilmenee, ettei vähemmistöistä juurikaan puhuta ja että heidän huomioiminen koetaan haasteelliseksi ilman olettamusta toisen sukupuolesta.

Mahdollisuus

Asiakkaat esittivät toiveen, että kirjastot tekisivät enemmän yhteistyötä eri järjestöjen kanssa myös Pride-viikkojen ulkopuolella. Yhteistyö järjestöjen kanssa toisi mahdollisesti lisää näkyvyyttä tapahtumille ja loisi osallistujille turvallisemman tilan. Eri toiveita tapahtumista ovat esimerkiksi Setan tapahtumat ja selkeämpi osallistuminen teemaviikkoihin, esimerkiksi Trans Day of Visibility ja Helsinki Pride. Toiveena on myös, että kirjastossa järjestettäisiin erilaisia feministisiä teemaviikkoja ja lukupiirejä (esim. feministinen lukupiiri, sateenkaaripiiri, Oodin Häpeä!-lukupiiri).

Vähemmistöille suunnatut tapahtumat voi myös keskittää kunnissa siten, että yksi kirjasto toimii järjestäjänä ja muut kunnan kirjastot osallistuvat markkinointiin ja tiedon levittämiseen. Tapahtumia voisi aikatauluttaa tasaisesti vuotta pitkin, jotta tarjonta olisi johdonmukaisempaa. Kirjastolaiset toivovat myös kirjaston johdolta tukea ja pitkäjänteisyyttä vähemmistöjä koskevaan toimintaan. Vaikka tapahtumiin ei aluksi tulisi kuin muutama tai yksittäinen osallistuja, niitä on kuitenkin järjestettävä. Jotta tapahtumat tavoittaisivat kohderyhmänsä, niitä on järjestettävä pitkäjänteisesti, niistä on viestittävä sinnikkäästi eri kanavissa ja niiden arvoa on mitattava muulla tavoin kuin osallistujamäärällä

Mahdollisuus

Sukupuoleen ei välttämättä tarvitse kiinnittää erityistä huomiota arjen kohtaamisissa, sillä myös ns. ”positiivinen syrjintä” voi tuntua epämukavalta. Sen sijaan kirjastolaiset voivat varmistaa, että rakenteet ja käytännöt kaikkien viihtyvyyden takaamiseksi ovat kunnossa.

Esimerkiksi:

- Onko henkilökunnalla osaamista sukupuolittietoisesta viestinnästä? (*Lue lisää osiossa 2.1. Tasa-arvo ja epätasa-arvo henkilökunnan ja asiakkaan välisissä kohtaamisissa*)
- Onko kirjastossa kaikille saavutettavat ja siistit WC-tilat? (*Lue lisää osiossa 5.1. WC-tilojen suunnittelu*)
- Ovatko sukupuolivähemmistöt edustettuina esimerkiksi kirjanäyttelyissä? (*Lue lisää osiossa 4.5. Kirjanäyttelyt*)

Mahdollisuus

Ns. enemmistölle suunnatuissa tapahtumissa viestinnän tulisi olla erittäin inklusiivista ja kirjastolaisten tulisi aktiivisesti edistää sisällyttävää ilmapiiriä. Esimerkiksi isien ja vauvojen satuhetkien markkinoinnissa olisi hyvä painottaa, että tapahtuma on suunnattu kaikenlaisille isille ja vaikka listata kutsussa monia erilaisia isähahmoja.

4. Kirjastojen kokoelmatyö – kuka päättää, mitä kirjoja kirjastossa on ja näkyy?

Tämä osio esittelee kaikkien taustamateriaalien ja tiedonkeruun pohjalta tehdyt johtopäätökset kokoelmatyön eri näkökulmista.

Johtopäätökset on jaoteltu seitsemään eri kategoriaan. Ne kuvaavat kirjastojen menettelyjä sekä niihin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia.

1. Valintatyön käytännöt koko Helmet-alueella
2. Moninaisuuden ja tasa-arvon huomioiminen valintatyössä
3. Syrjivät teokset
4. Kustantamoiden tarjonta
5. Kirjanäyttelyt
6. Lukuneuvontapalvelut
7. Edustus ja sukupuolinormit aineistossa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.1. Valintatyön käytännöt koko Helmet-alueella

Aineistonvalinta on kaikissa Helmet-alueen kunnissa (Kauniaista lukuun ottamatta) keskitetty kellutuksen myötä, eivätkä kirjastot enää itse päättä, mitä kirjallisuutta heidän kokoelmiinsa tulee. Valintatyön kattavuus vaihtelee eri kuntien ja eri kokoelmatyyppien välillä. Suurissa kunnissa suomenkielisen aineistovalinnan kattavuus on 100 % tarjonnasta, kun taas pienemmissä kunnissa ja muunkielisessä aineistossa saatetaan tehdä valintoja eri teosten välillä.

Helmet-alueen valintatyötä tekevilla henkilöillä ei ole Helmet-alueen laajuisia ohjeistuksia valintaprosessiin. Kirjastolaiset mainitsevat kirjastolain, Kirjaston Suunta-nimisen asiakirjan ja valintaryhmien omat periaatteet. Yksikään kirjastolainen ei mainitse yhteisiä kaikkien tiedossa olevia, koko prosessin kattavia rakenteita tai ohjeistuksia. Raportin kirjoittamisen aikaan kokoelmalinjaukset ovat tekeillä ainakin Helsingissä, mutta sukupuolten tasa-arvon näkymisestä niissä ei ole tietoa kirjoitushetkellä.

Kirjastolaiset painottavat, että lainamäärät ovat keskeinen tekijä valinnoissa ja tämä on johdolta tullut painotus. Valintaan vaikuttava tieto voi myös olla kirjan aihe, laadukkuus, arvioitu kysyntä, pitkäikäisyys, paikallisuus sekä aiheen harvinaisuus ja ajankohtaisuus. Myös tekijän julkisuus ja hänen aikaisempien teoksiensa vastaanotto ja menekki vaikuttavat arviointiin.

Haaste

Vaikka Helmet-kirjastojen valinnan kattavuus suomenkielisessä kirjallisuudessa on 100 %, muunkielisissä kokoelmissa, pienempien kuntien valintatyössä, lehtiä tilatessa ja kokoelmien esillepanossa joudutaan tekemään enemmän tietoisia valintoja. Jos katsotaan ensisijaisesti lainausmääriä, nähdään vain enemmistön tarpeet ja mahdolliset uudet asiakasryhmät saattavat jäädä tavoittamatta. Lainamääriin perustuva kokoelmatyö saattaa vahvistaa jo olemassa olevaa vinoumaa kirjaston asiakaskunnassa ja aiheuttaa sen, että pienemmät kohderyhmät jäävät ilman aineistoa. Tätä kommentointiin asiakaskyselyn avoimissa kysymyksissä, jonka vastauksessa yksi henkilö kertoi, että naisille suunnattu mangasarjan hankkiminen oli keskeytetty ja ettei hävinneiden osien tilalle oltu hankittu uusia.

Valintatyötä tarkastellessa ei myöskään saa unohtaa lehtivalikoimia.

Mahdollisuus

Miten tasa-arvoa ja monipuolisuutta voitaisiin edistää valintatyössä ja samalla huomioida lainamäärien valintatyölle asettamat vaatimukset? Hankintatyössä voidaan pyrkiä rakentamaan sisällöllisesti laajaa kokoelmaa, jossa tasa-arvokysymykset on tiedostettu kaiken kielisissä kokoelmissa. Asiakkaiden aineistopyyntöjen käsittelyssä tasa-arvon voisi ottaa huomioon esimerkiksi pyytäjän taustan tai materiaalin sisällön arvioinnin pohjalta. Jos esimerkiksi pyydetty hankittava teos käsittelee intersukupuolisuutta, ja kirjastolla ei juuri ole intersukupuolisuutta käsittelevää aineistoa, sen hankkimiskynnys olisi matalampi.

Mahdollisuus

Aineistojen kokoelmilla on merkittävä rooli tiedon haussa ja löytämisessä. Kokoelmakehitysehdotuksina esiin nousee olemassa olevan aineiston ja kokoelmien havainnointi ja kartoitus eri osa-alueiden päivittämisen tarpeesta (Scoggins 2018, 126) sekä toivelistojen laatiminen tarvittavista teoksista (Gay-Milliken & DiScala 2020, 15; Scoggins 2018, 126).

**Lisäksi taustatutkimusta voidaan tehdä esimerkiksi alueen LGBTIQ-yhteisöstä ja sen erityispiirteistä. Kysymyksiä nousee esiin muun muassa se, onko alueella tehty aikaisemmin yhteistyötä sateenkaariyhteisön kanssa tai voisiko jokin järjestö auttaa lähestymään vähemmistöihin kuuluvia. Entä vaikuttavatko jotkin alueelliset erityispiirteet sateenkaariyhteisöön? (Vincent 2015, 290–291.)*

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.2. Moninaisuuden ja tasa-arvon huomioiminen valintatyössä

Kirjastolaiset sanovat, ettei sukupuolten tasa-arvo ilmene valintatyössä siten, että sukupuolittuneet kohderyhmät tai kirjailijan sukupuoli ohjaisivat valintatyötä. Asiaa mietitään sen sijaan tietoisemmin, mikäli sukupuolten tasa-arvo tai moninaisuus on kirjan aiheena.

Sukupuolten tasa-arvoa tai moninaisuutta käsittelevä sisältö tai aihe saattaa puoltaa kirjan valintaa aiheen harvinaisuuden ja yhteiskunnallisen ajankohtaisuuden myötä.

Mahdollisuus:

Digitaaliset käytännöt ovat yhteydessä kirjastopalveluiden tasa-arvoiseen saavutettavuuteen. Aineiston monipuolistuminen tuo sukupuolijärjestelmää haastavat ja historiassa aiemmin piiloon jääneet aineistot laajemmin asiakkaiden saataville. Samalla yhteistyö fyysisten aineistojen digitoimisessa auttaa aineistojen säilymisessä. Kirjastot voivat laajentaa digitaalisia aineistojaan tekemällä yhteistyötä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta hyödyllisten arkistojen kokoajien ja ylläpitäjien kanssa

Mahdollisuus:

Vaikka valintaryhmillä ei ole yhteisiä ohjeistuksia sukupuolten tasa-arvon ja moninaisuuden edistämiseksi, heidän kertomuksistaan kuitenkin käy ilmi yksilöiden tai yksittäisten valintatyöryhmien aloitteita moninaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi; esimerkiksi sukupuolten moninaisuutta käsittelevien kirjavinkkien metsästäminen toissijaisista lähteistä ja sukupuolikysymysten huomioiminen lukudiplomilistojen päivittämisessä.*

**Yksityisiä, fyysisiä arkistoja ylläpitävät LGBTQ-järjestöt tai ryhmittymät ovat esimerkki mahdollisista yhteistyötahoista (Wexelbaum 2015). Myös arjen historiaa, naisten ja tasa-arvon historiaa käsittelevät arkistot ovat mahdollisia yhteistyökumppaneita. Haasteena voi kuitenkin olla pienten toimijoiden huoli oman fyysisen arkiston ja arkistonpitäjän roolin merkityksen pienemisestä, kun arkistot julkaistaan digitaalisina (Wexelbaum 2015).*

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.3. Syrjivät teokset

Syrjiville teoksille ei ole olemassa yhteisiä käytäntöjä valintatyössä. Haastateltavat painottavat sananvapautta ja sitä, että kirjaston on tarjottava aineistoa eri arvopohjille ja että kansalaisille on tarjottava mahdollisuus tutustua erilaisiin näkemyksiin.

E.E. Lawrence esittää artikkelissaan, että asiakkaiden kiinnostusten käsittäminen neutraalina aiheesta riippumatta voi olla ristiriidassa kirjastoammattilaisten yhteisten tavoitteiden, kuten demokraattisten käytäntöjen tai sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen kanssa (Lawrence 2020). Vaikka kirjastojen aineistovalinnassa ei voikaan sensuroida ketään, kirjastojen olisi hyvä miettiä, kuinka asiakkaita voisi varjella ihmisryhmiä syrjiviltä teoksilta ja niiden aiheuttamalta vähemmistöstressiltä. Kirjastot ovat tämän takia uudistaneet luokitusjärjestelmiä, ja esimerkiksi eheytymistä puolustavat teokset eivät enää kuulu seksologian alle.

Mahdollisuus

Positiivisten ja voimaannuttavien esimerkkien nostaminen esimerkiksi lukulistoilla tai näyttelyillä. Koosteita eri aikojen ja kulttuurien kirjallisuudesta, jossa murretaan sukupuoliorneja.

Haaste

Riikka Ollilan tutkimuksessa selvisi, että yleisimmät tiedonhankinnan esteet ovat epäasiallinen, virheellinen sekä vanhentunut tieto. Henkilökunta ei kuitenkaan osaa välttämättä etsiä tai paikantaa tällaista tietoa. Löytynyt vanhentunut tieto saatettiin asiakkaiden keskuudessa kokea haitalliseksi, ja häpeä ja pelko määrittivät tiedonhankintaa 13 prosentilla kyselytutkimukseen vastanneista (Riikka Ollila 2019 via Härmäläinen 2021, 7–9). Ollila mainitsee tutkimuksissaan LGBTIQ-aineiston erityiseksi haasteeksi oikeuksien sekä ymmärryksen kehittymisen myötä tiedon nopean vanhenemisen, mikä voi tehdä tiedosta jopa haitallista kirjaston hakupalvelujen käyttäjille.

Esimerkkinä tästä on asiakkaiden kokemukset tämän hankkeen kyselyssä. Asiakas kertoi, että hän nuorena queer-henkilönä kohtasi homofobista kirjallisuutta, jossa homoseksuaalisuutta kuvailtiin syntisenä ja ”eheytyksen” esitettiin olevan mahdollista, kun hän etsi kokoelmista positiivista representaatiota. Vastaaja kuvailee kokemusta traumaattisena ja nuoren queer-henkilön identiteetin muodostumiselle hallaa tekevänä.

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.4. Kustantamoiden tarjonta

Kirjastolaiset nostavat esiin valintatyöhön liittyvän rakenteellisen ongelman. Kustantamoiden julkaisemat kirjat saavat hyvää markkinointia, ja niille on siksi suurta kysyntää. Tämä näkyy myös kirjaston kysynnässä, ja siten myös teosten valinnassa. Kirjastolaiset kommentoivat lisäksi, kuinka sukupuolinormit ilmenevät kustantamoiden julkaisemien kirjojen ulkomuodossa; viihdekirjallisuus on vaaleanpunaista, kun taas ”suurmiesten” elämäkerrat ovat mustakantaisia.

Kirjastolaiset panevat merkille, että sukupuolten moninaisuus näkyy entistä vahvempana trendinä kustantamokentällä. Erityisesti lasten ja nuorten kirjallisuudessa on huomioitu sukupuolten moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista

Haaste

Positiivisten ja voimaannuttavien esimerkkien nostaminen esimerkiksi lukulistoilla tai näyttelyillä. Koosteita eri aikojen ja kulttuurien kirjallisuudesta, jossa murretaan sukupuolinormeja.

Haaste

Kustantamoiden tavoitteena on tehdä voittoa, kirjastojen tavoitteena on puolestaan olla ei-kaupallinen palvelu, joka palvelee koko väestöä. Johtaako lainamääriin keskittyvä, suurkustantamoiden määrittelemä aineistohankinta vinoumaan valikoimissa?

Mahdollisuus

Mustasaaren kirjasto on tilauksesta laatinut paikallisille päiväkodeille kirjapaketteja eri syrjäntäperusteista. Tällaista toimintaa voisi toteuttaa myös Helmet-alueella. Peruskouluille voisi listata eri syrjäntäperusteita huomioivaa kirjallisuutta eri oppiaineissa, esimerkiksi yhteistyönä kunnan koulutusvastaavien kanssa. Kuntatasoinen yhteistyö ja sen mahdollinen vaikutus kysyntään voisi kantautua kustantamoihin asti. Vastaavaa työtä voisi tehdä myös aikuisten kokoelmien parissa, vaikkapa koostamalla työelämää koskevia kirjalistoja monella eri kielellä – esimerkiksi urapolkuja, kohtaamisia ja työelämässä onnistumisia koskevia teoksia.

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.5. Kirjanäyttelyt

Vaikka aineistonvalinta on kellutuksen myötä keskitetty kaikissa Helmet-alueen kunnissa (Kauniaista lukuun ottamatta), kirjastot voivat kuitenkin itse päättää, mitä aineistoa ne haluavat nostaa näkyville ja korostaa esimerkiksi kirjanäyttelyiden myötä.

Kirjastolaiset kertovat pyrkivänsä tietoisesti toteuttamaan kirjanäyttelyitä monipuolisesti. Pyrkimyksenä on myös ollut edustaa monipuolisesti erilaisia ihmisiä ja aiheita. Näyttelyiden tekoon ei kuitenkaan ole yhteisiä Helmet-alueen ohjeistuksia monipuolisuuden edistämiseksi, eikä niiden todellista monipuolisuutta sen myötä voida mitata. Monipuolisuuden takaaminen jää siis yksilöiden oman arvioinnin varaan.

Mahdollisuus

Eri kirjanäyttelyiden kierrättäminen kirjastojen välillä ja näyttelyiden aikatauluttaminen eri viikoille keventäisi yksittäisten kirjastojen suunnittelutaakkaa ja edesauttaisi myös sitä, ettei esimerkiksi sukupuolen moninaisuutta käsittelevää kirjallisuutta näkyisi Helmet-kirjastoissa pelkästään Pride-viikon aikana.

Haaste

Muutama kirjastolainen arvelee, että asiakaspalvelua tekevien kirjastolaisten sisällöntuntemus on heikentynyt aineistonvalinnan keskityksen myötä, mikä voi heikentää kirjanäyttelyiden monipuolisuutta. Muina syinä heikkoon sisällöntuntemukseen kirjastolaiset mainitsevat esimerkiksi ajan puutteen, henkilökunnan vähäisen lukemisen ja mielenkiinnon puutteen. Kirjastolaiset kertovat, että valtamedioissa näkyvät teokset painottuvat myös kirjastolaisten kirjallisuuskeskusteluissa ja koulutuksissa ja että tämäkin saattaa kaventaa kirjastojen sisällöntuntemusta.

Mahdollisuus

Lisää aineiston sisältöä avaavia koulutuksia, joihin henkilökunta voi osallistua työajalla. Koulutuksissa tulisi esitellä myös sellaisia teoksia, joita ei ole nostettu esiin valtamedioissa.

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.6. Lukuneuvontapalvelut

Kirjastolaiset nostavat aineistoa esille myös lukuvinkeillä, lukulistoilla ja asiakaspalvelutyössä tapahtuvan lukuneuvonnan kautta. Kirjaston asiakkaille tarjottavat lukuneuvontapalvelut (eng. readers' advisory) ovat sukupuolen ja nuoren sukupuoli-identiteetin muodostumisen näkökulmasta tärkeä osa tiedon löytämistä, mutta se on myös vähän huomiota saanut kirjastopalveluiden osa-alue (Widdersheim & McLeary 2016).

Widdersheim ja McLeary (2016) ovat löytäneet kuusi sukupuoleen ja seksuaalisuuteen linkittyvää haastetta, joita kirjaston lukuneuvontapalveluita käyttävät nuoret kohtaavat: essentialisointi, ulkoa määrittely, toiseuttaminen, kulttuurinen imperialismi, tokenisointi sekä osallisuus rakenteelliseen syrjintään. Widdersheim ja McLeary kirjoittavat lähtökohtaisesti yksilöllisestä neuvonnasta, mutta haasteita voi soveltaa myös suuremman volyymin toimintamuotoon, esimerkiksi eri asiakasryhmiä huomioiviin lukuvinkeihin.

Essentialisointi tarkoittaa asiakkaan identiteetin ymmärtämistä muuttumattomana ja yksilöotteenä identiteettinä, jossa risteämällä ei ole merkitystä. **Ulkoa määrittely** kuvaa kirjastotyöntekijän tekemää arviota tai oletusta asiakkaan identiteetistä. Tämä voi johtaa lukusuosituksiin, jotka perustuvat tietyllesukupuolelle. Kolmas haaste eli **toiseuttaminen** merkitsee heteronormatiivisuuteen ja binääriseen sukupuolikäsitykseen pohjautuvaa LGBTIQ-asiakkaan luokittelamista poikkeavaksi, epänormaaliksi tai patologiseksi. **Kulttuuri-imperialismissa** toiseuttaminen ja essentialisointi yhdistyvät tavalla, joka jähmettää asiakkaan identiteetin eikä tunnista kokemusten eroja. **Tokenismilla** viitataan näennäiseen inklusiivisuuteen, joka perustuu asiakkaan sukupuoli-identiteetin essentialisointiin. Viimeinen haaste eli **osallisuus rakenteelliseen syrjintään** tarkoittaa käytännössä epäonnistumista sukupuolijärjestelmän epätasa-arvoisten rakenteiden aktiivisessa haastamisessa asiakastyössä. Tämä voi näkyä esimerkiksi LGBTIQ-kirjallisuuden kohdistamisena ja suosittelemisena vain yhteisön jäseniksi ulkoa määritellyille asiakkaille kaikkien asiakkaiden sijaan. Osallisuus tukee eriarvoistavia rakenteita (Widdersheim ja McLeary 2016, 715.)

Mahdollisuus

.....

Lukuneuvontapalvelujen merkitys on laajempi kuin sukupuolen moninaisuuden huomioon ottaminen: asiakasneuvonnan käytännöissä eriarvoisuutta ylläpidetään tai haastetaan myös muilla ulottuvuuksilla. Ihmisen omaa dynaamisuutta ja liikkuvuutta ei tule rajoittaa asettamalla häntä tietynlaisen lukijan (esim. poikkeava, cismies) tai asiakkaan kategoriaan, vaan palvelut tulisi tarjota moninaisena, erot huomioivana ja sukupuolijärjestelmän hegemoniaa purkavalla tavalla yhtäläisesti kaikille asiakkaille. Palveluita ei siis tulisi kohdistaa ainoastaan näkyvästi vähemmistöön kuuluville asiakkaille, vaan moninaisuuden huomioon ottavaa aineistoa tulisi tarjota ja siitä tulisi tiedottaa myös valtaväestölle.

Kuva: Tuukka Jaromaa

4.7. Edustus ja sukupuoliinormit aineistossa

Asiakkaat kiittävät siitä, että etenkin nuorten kokoelmatyössä annetaan vinkejä normikriittisestä kirjallisuudesta ja että lasten kokoelmatyössä ei käytetä luokittelua tyttöjen ja poikien kirjoihin.

Kirjastolaiset kertovat, että lasten ja nuorten sateenkaarikirjallisuutta ja normitietoista kirjallisuutta on painotettu sekä valintatyössä ja kirjastojen kokoelmatyössä, koska sen koetaan kiinnostavan nuoria ja olevan yhteiskunnallisesti ajankohtaista.

Aineistokartoitukseen osallistuneet kirjastolaiset panivat merkille, että analysoitavissa otoksissa oli suhteellisen vähän sukupuoliinormeja rikkovaa kaunokirjallisuutta. Kirjastolaisten tekemä kartoitus perustuu pieneen otokseen ja yksilöiden omiin arvioihin kirjojen sisällöstä, joten niistä ei voi saada tarkkaa tietoa tai johtopäätöksiä.

Analyseista nousee kuitenkin seuraavat yhteiset suuntaukset:

- Mieshahmot eivät riko maskuliinisuusnormeja.
- Naisoletetut hahmot rikkoivat muita hahmoja useimmin sukupuoliinormeja.
- Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat hahmot olivat aliedustettuina.
- Nuorten kokoelmissa oli enemmän normeja rikkovia hahmoja ja tarinoita kuin aikuisten kokoelmissa.

Haaste

Asiakkaat panevat merkille, että kirjanäyttelyissä edustus saattaa jakautua epätasaisesti. Lesboaiheinen kirjallisuus koettiin esimerkiksi vähemmän näkyväksi sateenkaarihyillyissä suhteessa homomiehistä kertovaan kirjallisuuteen. Sateenkaarihyillyssä oli myös kirjallisuutta, joka saattaa sisällöltään voi olla nuorelle rajua ensimmäiseksi lukukokemukseksi.

Mahdollisuus

Sateenkaarihyillyjen ei tarvitse olla kaikenkattavia, mutta niissä on hyvä pyrkiä tasaiseen edustukseen ja huomioida mahdollisimman moni vähemmistöryhmä. Monipuolisuuden edistämiseksi voi esimerkiksi koota valmiita listoja hyvistä teoksista ja tehdä niistä myös sisältökartoitus, jos asiakkaat ovat nuoria.

Mahdollisuus

Kirjastot voisivat yhdessä kirjallisuustieteilijöiden (esimerkiksi lasten kirjallisuuteen erikoistuneiden tutkijoiden) kanssa kehittää työkaluja ja menetelmiä asiakkaiden kriittisen lukutaidon vahvistamiseksi. Näin asiakkaita voisi tukea kirjallisuudessaakin vallalla olevien sukupuolinormien ja valtasuhteiden tunnistamisessa ja kyseenalaistamisessa.

Mahdollisuus

Kenelläkään ei syntyessä ole oletuksia tai mielikuvia siitä, minkälaisia eri sukupuolta olevien ihmisten kuuluisi olla, vaan ne muovautuvat iän myötä. Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että LGBTIQ-kirjallisuuden ja muiden tiedotusvälineiden saatavuudella julkisissa kirjastoissa on tärkeä rooli koko LGBTIQ-yhteisölle ja erityisesti identiteettiongelmien kanssa kamppaileville nuorille (Brandstredt 2017, 175). Monipuolisen edustuksen kautta kirjastot voivat osallistua laajentamaan kuvaa siitä, mikä kenellekin on mahdollista ja vahvistaa, että kaikenlaiset ihmiset kuuluvat ja ovat tervetulleita yhteiskunnan kaikille eri alueille.

Pelkkä määrällinen edustus (eli kuinka monta ryhmää on edustettuna) ei riitä. Edustuksen laatua on myös arvioitava – eli pohdittava, millaisia tarinoita erilaisista ihmisistä kerrotaan. Ovatko esimerkiksi transsukupuolisista henkilöistä kertovat tarinat aina surullisia vai onko niidenkin joukossa voimaannuttavia tarinoita?

5. Kirjastot turvallisempina tilana

Tämä osio esittelee kaikkien taustamateriaalien ja tiedonkeruun pohjalta tehdyt johtopäätökset, jotka liittyvät kirjaston tiloihin.

Johtopäätökset on jaoteltu neljään eri kategoriaan. Ne käsittelevät kirjaston fyysisiä tiloja ja sitä, miten niissä asiakkaiden ja kirjastolaisten mukaan on onnistuttu tai epäonnistuttu luomaan turvallisuuden tunnetta kaikille asiakkaille sukupuolesta riippumatta. Kategorioissa kuvataan tiloihin liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia.

1. WC-tilojen suunnittelu
2. Turvallisemman tilan periaatteet ja niiden näkyvyys
3. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkyvyys kirjaston tiloissa
4. Jaettu digitaalinen tila ja sosiaalinen media.

Yleisesti

Kirjastolaiset eivät koe kirjastoa sukupuolittuneena tilana eivätkä havaitse palveluissa tai tiloissa varsinaisia tasa-arvo-ongelmia. Asiakkaista hieman yli puolet (57 %) kokee, että kaikki sukupuolesta riippumatta voivat tuntea olonsa turvallisiksi ja tervetulleeksi kirjastossa. 16 % vastaajista ei kuitenkaan koe kirjastoa turvallisena paikkana kaikille ja 27 % ei tiedä, mitä ajatella.

Eri sukupuolten välillä on havaittavissa eroja turvallisuuden kokemuksissa. Miehet (66 %) kokevat kirjaston useammin kaikille turvallisena kuin naiset (58 %) ja vähemmistöihin kuuluvat (41 %), mutta miehistä suurempi osa (17 %) kuin naisista (13 %) ei koe kirjastoa kaikille turvallisena. Vähemmistöihin kuuluvista henkilöistä jopa 30 % vastaa, etteivät he koe kirjastoa turvallisena paikkana kaikille, ja yhtä suuri osa vastaa, ettei tiedä asiasta.

66 %

miehistä kokee kirjaston kaikille turvallisena paikkana:

58 %

naisista kokee kirjaston kaikille turvallisena paikkana:

41 %

*sukupuoli-
vähemmistöihin
kuuluvista kokee kirjaston kaikille turvallisena paikkana:*

Kuva: Tuukka Jaromaa

5.1. WC-tilojen suunnittelu

WC-tilojen suunnittelulla on merkitystä kirjastotilojen saavutettavuudelle: onko kaikilla asiakkailta ja työntekijöillä mahdollisuus käyttää heille turvallisia WC-tiloja? (Jokitalo 2014, 2–3). Joissain hankkeeseen osallistuneissa kirjastoissa ei ollut lankaan omia vessoja. Tämä on erityisesti haastavaa kuukautisten aikaan, jolloin esimerkiksi lukutiloja käytettäessä tulee kokonaan poistua kirjaston tiloista vessatauon ajaksi. WC-tilojen sukupuolittuneisuus nousi myös asiakaskyselyssä esiin merkittävänä tekijänä kirjastotilojen turvallisuuden ja saavutettavuuden kannalta:

”*Toivoisin että kaikista helmet-kirjastoista löytyisi sukupuolineutraali vessa, ja että sinne olisi selkeät opasteet, ja että ovesa olisi symboli tai maininta siitä, että kyseessä on nimenomaan sukupuolineutraali vessa. Se kertoisi trans- ja muunsukupuolisille kirjaston käyttäjille, että heidät on otettu huomioon ja että kirjasto haluaa myös cissukupuolisille viestiä, että trans- ja muunsukupuolisia ihmisiä on olemassa ja he saavat näkyä ja saada palvelua kirjastossa.*

Kyselyvastaus

Asiakkaat huomauttavat myös, ettei esteettömän WC:n kuulu olla ainoa sukupuolineutraali vaihtoehto, koska niiden on oltava ensisijaisesti vapaana esteetöntä WC-tilaa tarvitseville. Keskuskirjasto Oodissa esteettömyyttä on pohdittu laajasti. Esteettömyys ymmärretään laajana käsitteenä ja esteettömät WC-tilat ovat avoimet kaikille, jotka syystä tai toisesta kokevat esteitä muiden WC-tilojen käytössä. Esteettömien WC-tilojen käyttö voi kuitenkin asiakkaista tuntua kiusalliselta, jos niihin pitää pyytää avain henkilökunnalta tai jos esteettömyyden merkitystä ei ole avattu asiakkaille.

Kuva: Tuukka Jaromaa

Suurin osa asiakkaista oli sukupuolineutraalien WC-tilojen kannalla. Osa asiakkaista nosti kuitenkin esille vastapuolen. Erityisesti naiset huomioivat eri tilanteita, joissa sukupuolineutraalit WC-tilat voivat tuntua turvattomilta, esimerkiksi jos asiakkaalla on jokin tietty uskonnollinen vakaumus, hän on hyvin nuori tai käyttää hygieniatuotteita WC-tiloissa.

” At least before covid, all of the bathrooms at Oodi were mixed gender. I feel deeply uncomfortable sharing such an intimate space with cis male strangers. I would love to spend much more time at Oodi, but I feel I am on a urinary leash because of the bathroom situation. As an able-bodied person, it doesn't feel right to use the accessible bathroom, even if it is more comfortable to be in a single private room. I deeply wish there was at least one multi-stall bathroom at Oodi for women only. This would not only feel safer for me, but I suspect also for young girls, women of certain religious backgrounds, women dealing with very private bodily things like menstrual cups, etc.

Kyselyvastaus

Kokemuksiin WC-tilojen turvattomuudesta vaikutti myös vessojen sijoittelu rakennuksessa (esim. vessa kellarissa) ja niiden muotoilu (design, esim. läpinäkyvät ovet).

Jos kirjastossa on sukupuolitetut vessat, myös miesten vessoissa olisi tärkeää olla suljettavat roskikset, sillä osa transhenkilöistä saattaa tarvita roskakoria erilaisille kuukautissuojille.

Kuva: Tuukka Jaromaa

5.2. Turvallisemman tilan periaatteet ja niiden näkyvyys

Kirjastojen kartoituksista ilmenee, että useimmissa kirjastoissa ei ole turvallisemman tilan periaatteita esillä. Monella kirjastolla on Syrjinnästä vapaa alue -kylttejä, mutta niiden tueksi ei ole erityisempiä ohjeistuksia esimerkiksi siitä, että henkilökuntaan saa olla yhteydessä häirintätapauksissa. Kyltit ovat useassa kirjastossa esillä vain yhdessä paikassa, eikä niitä esimerkiksi ole lukusaleissa tai muista sivummalla, kaukana palvelutiskistä olevissa tiloissa. Kirjastolaiset huomauttavat, että kylttien ympärille tarvittaisiin käytännön menetelmiä, ohjeistuksia ja tukirakenteita.

Asiakkaat toivoivat, että kirjastot voisivat ottaa käyttöön yhteiset turvallisemman tilan periaatteet, jotka tulisi olla näkyvästi esillä heti kirjastoon sisäänkäynnissä. Tämän lisäksi toivottiin näkyviä ohjeita esimerkiksi häirinnän kohtaamiseen tai havaitsemiseen.

” Ha utformade "safe space" regler genast synliga vid ingången.

” Kirjastossa tulee olla selkeät pelisäännöt ja kirjallinen ohjeistus siitä, miten voi toimia jos kohtaa häirintää, ja ohjeistus esillä turvallisemman tilan periaatteista.

Kyselyvastauksia

Haaste

Pelkät kyltit eivät itsessään riitä turvallisemman tilan luomiseen ja ylläpitämiseen. Kyltit voidaan myös toisaalta kokea ongelmallisina, sillä ne voivat kasvattaa kynnystä ilmoittaa häirinnästä.

Mahdollisuus

Turvallisemman tilan periaatteiden tai Syrjinnästä vapaa alue -kylttien tueksi on kehitettävä käytännön ohjeistukset häirinnän kohtaamiseen. Koko henkilökunnan sekä vartijoiden on oltava tietoisia ohjeistuksista ja käytännöistä. Vartiointifirman sopimusehdoissa olisi hyvä olla vaatimus vähemmistöjen turvallisuuden takaamisesta.

Mahdollisuus

Keskuskirjasto Oodissa kartoitettiin kirjastotilojen koettua turvallisuutta ja luotiin turvallisemman tilan periaatteet asiakkaiden vastausten pohjalta osana Turvallisemman tilan periaatteet -projektia. Se pohjautui pop up -työpajoista ja kyselyistä saatuihin vastauksiin ja tarkoituksena oli selvittää sitä, minkälaisena tilana julkinen kirjasto koetaan ja minkälaiset turvallisuuteen liittyvät tekijät aiheuttavat huolta. Turvallisemman tilan periaatteiksi määrittyvät yhdenvertaisuus, kunnioitus, viihtyvyys sekä henkilökunnan lupaus Oodin turvallisuudesta. Myös sukupuolineutraalien WC-tilojen ja niiden siisteyden ja maksuttomuuden sekä häiriökäyttäytymiseen ja ahdisteluun puuttumisen, tilojen esteettömyyden ja selkeiden sääntöjen katsottiin lisäävän tilojen turvallisuutta. Kaikkein tärkeimmäksi turvallisuutta määrittäväksi tekijäksi nousi kuitenkin henkilökunnan selkeä näkyminen ja ystävällisyys. Myös näkemykset turvallisemman tilan rakentumisesta vaihtelivat. Erityisesti vähemmistöryhmiin kuuluvat ihmiset kokivat vartijoiden lisäävän turvattomuutta, kun taas osa kyselyyn vastanneista koki vartijoiden lisäävän turvallisuutta. Turvattomuuden koettiin johtuvan päihtyneistä asiakkaista, isoista ryhmistä, äänekkäistä ihmisistä, WC-tiloista, pimeistä nurkista sekä rasisisesta ja syrjivästä käytöksestä (Eeve 13.7.2019).

Mahdollisuus

Kirjastot voivat miettiä osallistumista erilaisiin yhteistyökampanjoihin tietoisuuden lisäämiseksi. Tämä voi liittyä esimerkiksi turvallisempiin tiloihin tai sukupuolittuneeseen väkivaltaan. Esimerkiksi Liettuan kirjastoissa on jaettu kirjamerkkejä, joissa on erilaisten väkivaltatukipalvelujen yhteystietoja.

Kuva: Susanna Karhapää

5.3. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkyvyys kirjastojen tiloissa

Kirjasto voi toimia turvapaikkana LGBTIQ-ihmisille sekä vaikuttaa asenteisiin jakamalla asiallista tietoa etenkin nuorille (Hämäläinen 2021, 9–10).

Sateenkaariliput ja muut Pride-symbolit viestivät sateenkaariyhteisöön kuuluville asiakkaille, että heidän on turvallista asioida kirjastoissa. Asiakkaat nostivat esille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkyvyyden kirjaston tiloissa esimerkiksi sateenkaarihyllysten, pride-lippujen tai julisteiden kautta. Erilaisten sateenkaarisymboleiden ja -aineiston näkyvyys luo kävijöille kuvan siitä, että kirjastot pitävät tasa-arvoa tärkeänä.

Sateenkaarihyllyllä ja muilla symboleilla on symbolista arvoa: ne viestivät, että LGBTIQ-kirjallisuus kuuluu kirjastoon ja ne saattavat herättää myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumattomien asiakkaiden kiinnostuksen teemoihin (Jokitalo 9.12.2014). Sateenkaari-teoksia on tehty näkyviksi esimerkiksi tarramerkinnoilla, jotka helpottavat aineiston paikannettavuutta ja madaltavat kynnystä etsiä sateenkaariaineistoa, sekä sateenkaari-aiheista kirjallisuutta sisältävillä hyllyllä. Helmet-kirjastojen verkkosivustojen (2018) mukaan sateenkaarihyllysten tavoitteina on parantaa aineiston löydettävyyttä, edistää avoimuutta sekä vahvistaa kirjaston roolia kaikille avoimena ja syrjintää vastustavana paikkana.

” Sateenkaarihyllyt viestivät, että kirjastolaiset pitävät tärkeänä tasa-arvon esillä pitämistä ja sateenkaarevien teemojen ja kirjailijoiden teoksia.

Kyselyvastaus

Haaste

Sateenkaarihyillyjen mahdolliset ongelmat liittyvät esimerkiksi siihen, että erottelemalla sateenkaarikirjallisuutta luodaan kuvaa ”erilaisuudesta”. Sateenkaarihyillyllä vierailu voi olla stressaava tilanne ja aiheuttaa vähemmistöstressiä.

Mahdollisuus

Kirjastolaiset huomauttavat, että sateenkaariaineistoa olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä pitää kokoelmassa kahtena kappaleena sekä sateenkaarihyillyssä että muiden genrejen kokoelmassa. Tämä mahdollistaisi samanaikaisesti sateenkaariaineiston helpon saavutettavuuden, symbolisen näkyvyyden ja herättäisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumattomien asiakkaiden kiinnostusta teemoihin.

Haaste

Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu itsesensuuria. Kirjaston henkilökunta saattaa yleisön negatiivisten reaktioiden pelossa jättää hankkimatta sateenkaariaineistoa tai poistaa LGBTIQ-asiasanastoa niin, että aineiston sateenkaarieteemoista tulee näkymättömiä. Lisäksi sateenkaarikirjallisuutta saatetaan sijoittaa aikuisten osastolle nuorten osaston sijaan (Hämäläinen 2021, 15–17.)

Haaste

Näkyykö Pride kirjastoissa lainkaan Pride-viikkojen ulkopuolella? Kirjastolaiset huomauttavat, että Pride-lippu on ansaittava ja että kirjastot eivät saa harjoittaa ns. sateenkaari- tai pinkkipesua.

Mahdollisuus

Tarkastele kirjastossa esillä olevia kuvia ja pohdi, keitä niissä näkyy ja millä tavalla. Voisiko kuvilla tuoda esiin erilaista representaatiota ja vahvistaa sukupuolten moninaisuutta?

Ajattele esimerkiksi seuraavia asioita:

- **Miten henkilö tai henkilöt esitetään kuvassa?** Naisia kuvataan usein hymyilevinä ja miehiä vakavina. Henkilöt, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu ei ole selkeä, ovat usein aliedustettuja.
- **Kuka tekee mitä?** Naiset kuvataan usein istuen, kotona tai luonnossa ja miehet seisten ja töissä. Naisia kuvataan myös miehiä useammin ystävien kanssa. Transhenkilöt ja muut sukupuolivähemmistöihin kuuluvat näkyvät vain Pride-kulkueissa ja muissa queer-yhteyksissä.
- **Laajentaako vai rajoittaa kuva sukupuolistereotyyppiä siitä, millaisia miehet, naiset ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt ovat?**
- **Tekevätkö miehet, naiset ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt yhteistyötä tasavertaisina?** Naiset kuvataan usein passiivisina, kun taas miehet kuvataan ohjeistavina ja johtavina.
- **Näytetäänkö miehiä, naisia ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä eri ammateissa, urheilulajeissa ja harrastuksissa?** Kuvien kautta voidaan laajentaa mielikuvaa siitä, mikä kullekin ihmiselle on mahdollista.
- **Millaisia värejä kuvassa on?** Väreillä viestitään usein sukupuolta. Varmista, että kuvamateriaali ei käytä värejä sukupuolikoodeina.
- **Mistä kuvakulmasta henkilö kuvataan?** Naisia kuvataan yleensä yläviistosta ja miehiä alaviistosta, mikä viestii eri valta-asetuksista.

Kuva: Tuukka Jaromaa

5.4. Jaettu digitaalinen tila ja sosiaalinen media

Myös sosiaalinen media on tärkeä ja näkyvä osa kirjaston tiloja. Asiakkaat toivoivat moninaisuuden jatkuvaa huomioimista myös kirjaston viestinnässä ja sosiaalisessa mediassa. Erityistoiveena esitettiin, että sukupuolten moninaisuuteen ja sateenkaariyhteisöön liittyvät kysymykset ja aiheet näkyisivät kirjaston viestinnässä Pride-viikon ja muiden teemaviikkojen ulkopuolellakin.

” *Huomioida edelleenkin sukupuolten moninaisuus kaikessa kirjaston viestinnässä.*

Kyselyvastaus

Kirjastossa on lisäksi digitaalinen tila, minkä seurauksena asiakkaat voivat häiritä ja kohdata toisiaan epäasiallisesti myös siellä. Nyt on jo tiedossa tapauksia, joissa seksuaalisesti häiritsevää materiaalia on lähetetty asiakkaan naisen nimellä varustettuun AirDrop-palveluun.

Haaste

Turvallisemman tilan periaatteet pätevät myös sosiaaliseen mediaan: somealustoja pitää muistaa moderoida ja häiriökäyttäytyminen on estettävä. Häirintäkokemukset kirjastojen sosiaalisen median kanavissa voivat olla yhtä vaikuttavia kuin kokemukset kirjaston fyysisissä tiloissa. Asiakkaiden omat laitteet saattavat myös joutua häirinnän välineiksi. On tärkeää, että henkilökunta osaa tukea myös tällaisissa tilanteissa.

Mahdollisuus

Kirjastot Alankomaissa ja Latviassa tukevat erityisesti nuoria ja lapsia turvallisessa verkon käytössä. ”Turvallisempi digitila” -tuki tai -koulutus voisi olla myös Helmet-alueen kirjastoille mahdollisuus tukea turvallisemman tilan käytäntöjä sekä omissa digitiloissa että muualla.

Katse eteenpäin

Kirjastot tekevät paljon tärkeää työtä tasa-arvon puolesta ja kirjastolaiset tiedostavat monia tasa-arvotyöhön liittyviä haasteita ja tunnistavat myös useita kehittymismahdollisuuksia. Tasa-arvotyön tavoitteellisen edistämisen kannalta kirjastojen on tärkeä tietää, missä ollaan nyt ja mihin ollaan menossa. Tässä raportissa on käsitelty kirjastotoiminnan lähtökohtaisia haasteita ja mahdollisuuksia johdon, kirjaston ja yksilön tasolla. Muutos edellyttää osallistumista kaikilla tasoilla. Jokainen voi siis osallistua muutostyöhön omalla tasollaan:

Johto

Kirjastolaiset pohtivat eri tapoja omassa ja tiiminsä työssä, mutta yhteisten rakenteiden puuttumisesta seuraa, että sukupuolten tasa-arvoa tukevat menetelmät ovat pitkälti yksittäisten työntekijöiden vastuulla. Tämä saattaa johtaa alueellisiin ja yksittäisten kirjastojen välisiin eroihin. Palvelun pitäisi olla tasa-arvoista kaikkialla, eikä palvelun laatu saisi riippua asuinpaikasta. Tasavertainen tasa-arvotyö kaikissa Helmet-alueen kirjastoissa edellyttää siksi johdon sitoutumista rakenteiden kehittämiseen, linjausten muotoiluun ja tilannekuvan ylläpitämiseen. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi koulutusten tarjoaminen, eri mittareiden laatiminen ja hyödyntäminen sekä kirjastolaisten työhön tarvittavien resurssien luominen, esimerkiksi yhteiset työkalut ja rutiinit. Johdon tulee muotoilla, millä tavalla tasa-arvo vahvistaa kirjaston tehtävää, ja luoda motivaatiota kirjastoihin. Johdon vastuulla on myös seurata tilanteen kehittymistä ja määrittää seurannan toteuttamista.

Kirjastot

Kirjastojen tehtävänä on identifioida, millaisia rakenteita tai koulutusta työyhteisöt tarvitsevat työn tueksi. Tässä raportissa on ideoita erilaisista tukirakenteista ja rutiineista, mutta kirjastolaisten tulee kirjastoalan ja työyhteisöidensä asiantuntijoina hahmottaa, mitkä asiat koskevat heitä ja tarvittaessa välittää tämä tieto myös johdolle. Lisäksi kirjastot voivat esimerkiksi tehdä aloitteita erilaisten yhteistyömuotojen kehittämiseksi muiden kirjastojen kanssa, tarkistaa oman kirjaston tilat sukupuolten tasa-arvon ja moninaisuuden näkökulmasta, vaikka sukupuolinormisunnistuksen avulla, kehittää ohjeistukset häirintätapauksia varten ja luoda puitteet keskustelevalle työkuultuurille.

Yksilö

Sukupuolitietoisemman ja tasa-arvoisemman kirjaston luominen edellyttää, että käännyt katseen itseesi ja tarkastelet kriittisesti, kuinka tiedostamatta tai tietoisesti osallistut sukupuolinormien ylläpitämiseen. Tämä oivallus ei tee sinusta huonoa tai epäonnistunutta henkilöä, päinvastoin! Tasa-arvotyö edellyttää omien ennakkoluulojen kohtaamista ja niiden työstämistä. Tasa-arvotyö merkitsee tekemistä, etkä voi hallita kenenkään muun tekoja kuin omiasi. Voit kuitenkin pyytää apua kollegoiltasi ja omalta osaltasi myös tukea heitä hahmottamaan sellaisia tiedostamattomia asenteita, jotka eivät ole linjassa kirjaston arvomaailman kanssa. Työ itsesi parissa on siis tärkeä edellytys muutoksen aikaansaamiseksi.

Hyvä kirjaston työntekijä, toivomme, että olet saanut tästä materiaalista ideoita ja ajatuksia sukupuolten tasa-arvon ja moninaisuuden edistämiseksi kirjaston toiminnassa. Pohdi raportissa ehdotettuja mahdollisuuksia. Mieti, mihin asiaan voisit tarttua jo huomenna ja aloita siitä. Muutos lähtee liikkeelle pienistä teoista, ja niillä voi olla suuri vaikutus toisen ihmisen kokemukseen.

Kirjallisuus

Brandstedt, Ragnhild (2017). "What is it We Do Not Know?" – LGBTIQ and Library staff", teoksessa (Ed.) Montague, Rae-Anne, & McKeever, Lucas. *Queer Library Alliance: Global Reflections and Imaginings*. Library Juice Press.

Eeve, Samu (2019). *Kaikille turvallinen kirjasto?* Helmet. [Viitattu 13.11.2021]. Saatavissa: [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastoista/Kaikille_turvallinen_kirjasto\(189644\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Keskustakirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastoista/Kaikille_turvallinen_kirjasto(189644)).

EIGE (2021). Glossary & Thesaurus: gender blindness. European Institute for Gender Equality. [Viitattu 11.11.2021]. <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1157>.

Gay-Milliken, Lisa, & DiScala, Jeffrey (2020). Going beyond book displays: providing safe spaces for LGBTIQ youth. *Knowledge Quest*, 48(3), 10–17.

Hämäläinen, Pipsa (2021). *Kirjastot ja Pride: Selvitys Prideen osallistumisesta sekä sateenkaarihyllyistä yleisissä kirjastoissa*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202105074609>.

Jokitalo, Päivi (2014). *Näkymättömästä näkyväksi: palveleeko kirjasto HLBTI-asiakkaita?* Kulttuurista kaikille -palvelu. http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/monikulttuurisuus_kansio/artikkelit/Paivi_Jokitalo_Nakymattomasta_nakyvaksi.pdf.

Kuisma, Niina (2014). *Elämäntilanne ja yleisten kirjastojen ei-käyttäjäyden syyt*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201412312553>.

Kulttuuria kaikille (2021). *Turvallisemman tilan periaatteet*. Kulttuuria kaikille -palvelu. [Viitattu 20.12.2021]. http://www.kulttuuriakaikille.fi/tietoa_meista_turvallisemman_tilan_periaatteet.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Annettu Helsingissä 1.1.1987.

Lawrence, E.E. (2020). On the problem of oppressive tastes in the public library. *Journal of Documentation*, 76(5), 1091–1107. <http://dx.doi.org/10.1108/JD-01-2020-0002>.

Mehra, Brahar & Lisette Hernandez (2017). "Rural and Urban Queering Alliances Out of the Library towards Legal Protection of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning People in India", teoksessa (Ed.) Montague, Rae-Anne, & McKeever, Lucas. *Queer Library Alliance: Global Reflections and Imaginings*. Library Juice Press.

Nationella sekretariatet för genusforskning (2017). *Jämställt bemötande*. [Viitattu 23.11.2021]. <https://www.jamstallt.nu/wp-content/uploads/2017/10/Sagor-du-Jamstallt-bemotande.pdf>.

Ollila, Riikka (2019). *"Kaikkea ei kehtaa kysyä ääneen": Seksuaalivähemmistöjen tiedonhankinta*. Opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/170956>.

Sverok Spelhobbyförbundet ja Ung Media Sverige. *10 checklistor för tillgängliga och inkluderande möten*. <https://docplayer.se/13805348-10-checklistor-for-tillgangliga-och-inkluderande-moten.html>.

Saarti, Jarmo ja Relander, Jukka (2015). Kirjasto – julkinen palvelu vai suljettu huone. *Signum* 6.

Scoggins, Rebekah (2018). Broadening your library's collection: Implementing a LGBTIQIA collection development project. *College & Research Libraries News*, 79(3), 114.

Seta (2021). *Sateenkaarisanasto*. Seta. [Viitattu 15.11.2021]. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>.

THL (2021a). *Miksi edistää tasa-arvoa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 16.11.2021]. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/miksi-edistaa-tasa-arvoa>.

THL (2021b). *Tasa-arvosanasto*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [Viitattu 20.12.2021]. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>.

THL (2021c). *Sukupuolittietoinen viestintä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 16.11.2021]. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/sukupuolittietoinen-viestinta#vinkkejä%20kielenkäyttöön>.

Vincent, John (2015). Why Do We Need to Bother?: Public Library Services for LGBTIQI People. *Library Trends* 64(2), 285–298.

Wexelbaum, Rachel. (2015). *Queers Online: LGBT Digital Practices in Libraries, Archives, and Museums*. Sacramento, California: Litwin Books. https://andor.tuni.fi/permalink/358FIN_TAMPO/1j3mh4m/alma9910664934805973.

Widdersheim, M. M., & McCleary, M. A. (2016). Gender and sexuality, self-identity, and libraries: Readers' advisory as a technique for creative (dis)assembly. *Library Trends* 64(4), 714–740. <http://dx.doi.org/10.1353/lib.2016.0017>.

Liitteet

Liite 1

Sukupuolinormisuunnistus

Tavoite: Tutustua kirjaston eri tiloihin eri sukupuolinäkökulmista sekä pohtia toimenpiteitä, jotka voivat auttaa kirjastoa muuttumaan osallistavammaksi, turvallisemmaksi ja viihtyisämmäksi kaikille, riippumatta sukupuolesta.

Tehkää sukupuolinormisuunnistus

A. Kirjaston kävijöiden kanssa

B. Asiantuntijan kanssa, joka kertoo näkemyksensä tiloistanne nais-, mies- tai muunsukupuolisen ja transhenkilön näkökulmasta.

A. Sukupuolinormisuunnistus kirjaston asiakkaiden kanssa

Sekaryhmien (henkilökunta ja asiakkaat) etu on, että ne tarjoavat hienon mahdollisuuden henkilökunnalle ja asiakkaille keskustella yhdessä kirjaston viihtyvyydestä ja turvallisuudesta sukupuolinäkökulmasta.

1. Lukekaa lomake läpi, ennen kuin markkinoitte suunnistusta. Valitkaa, haluatteko kävellä koko kirjaston läpi vai käyttekö muutamassa tietyssä paikassa. Onko jotain tiettyjä paikkoja, joita haluatte asiakkaiden pohtivan? Haluatteko lisätä paikkoja lomakkeeseen tai puuttuuko siitä jotain kysymyksiä mielestänne? Paikat voivat olla sellaisia, jotka olette huomanneet olevan “arvoja paikkoja” tai paikkoja, jotka olette aina kokeneet neutraaleiksi ja siksi haluatte tarkastella niitä lähemmin.
2. Tehkää kaikki muutokset lomakkeeseen ja päättäkää, käytättekö suunnistuksen ajan pohdintojen keräämiseen paperia ja kynää vai tablettia.
3. Markkinoikaa suunnistusta tai kysykää spontaanisti asiakkailta heidän kiinnostuksestaan osallistua sukupuolinormisuunnistukseen. Alla on teksti, josta voi saada inspiraatiota markkinointiin: *“Haluatko olla mukana kehittämässä tasa-arvoa kirjastossamme? Kutsumme sinut sukupuolinormisuunnistukseen. Kuljemme yhdessä kirjastossa ja pohdimme sitä, miten onnistumme ja epäonnistumme luomaan tunnetta siitä, että kaikki, riippumatta sukupuolesta, tuntee itsensä puhutelluksi, tervetulleeksi ja turvallisiksi. Sukupuolinormisuunnistus järjestetään xxx klo xxx. Suunnistus kestää n xx minuuttia. Jos haluat, voit miettiä etukäteen, milloin olet tuntenut turvallisuuden tai turvattomuuden tunnetta kirjastossamme. Vastauksesi ovat nimettömiä. Vastauksia käytetään kirjaston toiminnan ja palvelujen kehittämiseen.”*
4. Valitkaa kuka henkilökunnasta (jos osallistujia on useampia) tekee muistiinpanoja ajatuksista, mahdollisista ongelmista sekä ratkaisuista suunnistuksen aikana. Käyttäkää valmista lomaketta.

Muistakaa seuraava asiakkaiden kanssa tehdyn suunnistuksen aikana

- Älä oleta asiakkaan sukupuolesta mitään, anna asiakkaan itse määritellä sukupuolensa, jos hän haluaa.

Liite 1

B. Sukupuolinormisuunnistus tasa-arvoasiantuntijan kanssa

Asiantuntija pohtii yhdessä henkilökunnan kanssa kirjaston fyysistä ympäristöä eri näkökulmista ja tukee henkilökuntaa tunnistamaan paikkoja, tekoja, kylttejä, esineitä ja rakenteita, jotka voidaan kokea osallistaviksi tai poissulkeviksi eri sukupuolisille henkilöille.

1. Lukekaa lomake läpi, ennen kuin aloitatte suunnistuksen asiantuntijan kanssa.
2. Valitkaa, haluatteko kävellä koko kirjaston läpi vai käyttekö muutamassa tietyssä paikassa. Onko jotain tiettyjä paikkoja, joita haluatte kävijän pohtivan? Haluatteko lisätä paikkoja lomakkeeseen tai puuttuuko siitä jotain kysymyksiä mielestänne? Paikat voivat olla sellaisia, jotka olette huomanneet olevan “arvoja paikkoja” tai paikkoja, jotka olette aina kokeneet neutraaleiksi ja siksi haluatte tarkastella niitä lähemmin.
3. Tehkää kaikki muutokset lomakkeeseen ja päättäkää, käytättekö suunnistuksen ajan pohdintojen keräämiseen paperia ja kynää vai tablettia.
4. Valitkaa kuka henkilökunnasta (jos osallistujia on useampia) tekee muistiinpanoja ajatuksista, mahdollisista ongelmista sekä ratkaisuisista suunnistuksen aikana. Käyttäkää valmista lomaketta.

Liite 2

Sukupuolinormisuunnistuslomake

Tätä lomaketta voi käyttää naisten, miesten tai muunsukupuolisten tai muihin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kirjastoympäristön kokemusten tarkastelemiseen.

Valitkaa etukäteen tai yhdessä sukupuolinormisuunnistuksen osallistujien kanssa, mitä alueita kirjastossa aiotte tarkastella. Voitte myös tehdä suunnistuksesta spontaanin kävelyn, joka on paikkojen sijaan sovellettu aikaan. Merkatkaa, mitä paikkoja tarkastelette tai aiotte tarkastella. Alleviivatkaa vaihtoehdot, jos niitä on enemmän tai lisää niitä, jos koette, että lomakkeesta puuttuu jokin paikka, jota haluatte tutkia. Muistakaa paikkaa valittaessa, että samankaltaisia paikkoja voi olla piilossa tai näkyvillä henkilökunnalle/kävijöille ja että ne vaikuttavat turvallisuuden tunteeseen.

Paikkoja, joita voi tarkastella:

- Sisäänkäynti sisällä/ulkona
- Lainaustiski
- Itsepalvelutiski, jossa voi lainata sekä palauttaa kirjoja ja aineistoja
- Kopiointikone/skanneri/tulostin
- Vessat
- Lehtisali
- Hiljainen lukusali
- Istumapaikka yhdelle
- Istumapaikka, sohva tai pöytä, jonka ympärillä on tuoleja
- Istumapaikka, yleinen paikka/läpikulku
- Tuoli ja pöytä yhdelle
- Aktiviteetti, esim. ompelukone tai 3D-tulostin
- Internetyhteys/kävijöiden omat mahdollisuudet jakamiseen kirjastossa
- Muu paikka, mikä:

Pysähtykää kirjaston eri paikkojen kohdalla tai menkää sisään eri tiloihin (lukusali, hyllyjen väliin, lainaustiskillä, sisäänkäynnin kohdalla, vessoihin) ja pohtikaa alla olevia kysymyksiä.

Liite 2

Pohdintakysymyksiä

Mikä voisi luoda turvallisuuden tai turvattomuuden tunnetta tässä paikassa ajatellen sukupuolta, sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua? Kirjatkaa lyhyesti ajatuksenne lomakkeen loppuun. Muistakaa mainita, mitä paikkaa ajatukset koskevat.

Tässä on muutama apukysymys kysymyksen ymmärtämisen ja pohdinnan helpottamiseksi.

- Mihin katse kiinnittyy ensimmäisenä tässä ympäristössä?
- Tuntuuko ympäristö sukupuolitetulta, siten että paikka tuntuu tai on sovellettu jotain tiettyä sukupuolta varten? Vai tuntuuko se toivottavan jonkun tietyn sukupuolen tervetulleeksi?
- Voiko sukupuolen edustus kuvissa/kirjoissa/ilmoituksissa/henkilökunnan kesken/kävijöiden kesken vaikuttaa turvallisuuteen juuri tässä paikassa? Esimerkiksi siten, että jonkin muun sukupuolen edustaja kokee, ettei sovi kävijänä tai että jokin tietty sukupuoli hallitsee tai on näennäisesti ottanut paikan haltuunsa?
- Onko paikka piilossa, tekeekö sen sijainti siitä turvallisen tai turvattoman?
- Näkeekö kävijä henkilökunnan tästä paikasta? Onko merkitystä, näkeekö henkilökuntaa tästä paikasta?
- Tiedätkö, missä henkilökunta on, jos jotain epämiellyttävää tapahtuu ollessani tässä?

Tehkää yhteenveto havainnoistanne ja pohdinnastanne. Jokainen sukupuolinormisuunnistukseen osallistunut saa jakaa ajatuksensa sekä jos heillä on ajatuksia siitä, mitä kirjasto tulevaisuudessa voisi ajatella kehittäessään palvelujaan.

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Liite 2

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Paikka: _____
Ajatuksia ja pohdintaa:

Sukupuolinormisuunnistuksen yhteenveto:

Tasa-arvoisemman kirjaston puolesta

Yhteenveto Ville Tikan vetämästä visio- ja tavoitetyöpajasta Helmet-verkoston kirjastojen tasa-arvotyön kehittämissuuntien määrittelemiseksi.

1. Visiomme tasa-arvon kehittämiseksi Helmet-kirjastoissa seuraavan viiden vuoden aikana

Kirjastot ovat yhteiskunnallisen kehityksen airueita. Tuomme tasa-arvonäkökulman mukaan kaikkiin toiminnan osa-alueisiin osana laajempaa yhdenvertaisuustyötä. Tavoitteenamme on, että tasa-arvo normalisoituu ja on kirjastoissa arkipäivää. Olemme onnistuneet, kun kaikki kokevat osallisuutta ja myös marginaalissa olevat ihmiset kokevat itsensä tervetulleiksi ja olonsa turvallisiksi.

Muistiinpanot työpajasta:

Mitä tasa-arvon haasteita meidän tulisi ratkaista seuraavan viiden vuoden aikana?

- Tietoisuuden lisääminen koulutuksen ja keskustelun kautta.
- Tasa-arvonäkökulma mukaan toiminnan eri osa-alueisiin.
- Sukupuolientä on moninainen, tulee ymmärtää mitä kaikkea se pitää sisällään.
- Johdon tuki on tärkeä, myös johto on perehdytettävä aiheeseen.
- Tasa-arvotyö tulee näkyä myös aineiston esillepanossa ja vaikka suosituksissa ihmisille, nyt näkyy perinteinen sukupuoliroolitus.
- Olemme kaikille avoin, mutta "kaikki" nähdään helposti keskivertona ja siksi tarvitaan myös marginaalinäkökulmat mukaan.
- Tasa-arvo liittyy laajempiin intersektionaalisuuden kysymyksiin, tasa-arvolla on muutkin kuin valkoiset kasvot.
- Tasa-arvon teemat eivät ole vielä normalisoituja, pieni äänekäs joukko vastustaa tasa-arvon edistämistä.
- Osaamiseroja on paljon kirjastojen ja henkilökunnan jäsenten välillä.

Miltä onnistuminen parhaimmillaan voisi näyttää? Mistä voisimme olla ylpeitä?

- Asiakkaan kohtaaminen on avointa, ei stereotyyppistä.
- Henkilökunta tietää, miten on toimittava haastavissa tilanteissa.
- Kaikkien asiakkaiden mielestä kirjastoon on mukava tulla, täällä voi kokea osallisuutta turvallisesti ja tämä tuntuu minulle tarkoitetulta paikalta.
- Tasa-arvon teema normalisoituu ja valtavirtaistuu. Esimerkiksi Pride-viikko kirjastossa ei herätä hätkähdytystä.
- Kirjastot ovat yhteiskunnallisen kehityksen airueita.
- Voimme olla ylpeitä siitä, että kirjastoissa tasa-arvo on arkipäivää, emme joudu sitä liikaa perustelemaan.

Liite 3

Mistä tiedämme että liikumme oikeaan suuntaan ja että olemme päässeet perille?

- Tavoitamme uusia asiakkaita ja yhteistyökumppaneita.
- Tasa-arvoajattelu on osana kirjaston rakenteita.
- Tasa-arvotoimintaa arvioidaan säännöllisesti ja korjataan jos suunta on väärä
- Henkilökunnalla on tunne, että aiheen edistämiseen on johdon tuki.
- Henkilökunta tietää, miten toimia ja tuntee olonsa turvalliseksi.
- Asiakkaat tuntevat olonsa turvalliseksi.
- Kaikkein eniten marginaalissa olevat ihmiset kokevat itsensä tervetulleiksi ja turvalliseksi.
- Intersektionaalinen tasa-arvo on toteutunut
- Asiakaspalaute muuttuu niin, että erilaisiin tasa-arvon kysymyksiin liittyvä kriittinen asiakaspalaute vähenee.

2. Kolme kehitysaluetta vision saavuttamiseksi seuraavan 1-2 vuoden aikana.

A. Malli yhteiskunnalliselle vaikuttavuudelle

Määrittelemme kirjastojen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden mallin myös tasa-arvon näkökulmasta. Tavoitteenamme on luoda yhteinen malli yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kehittämiseen ja arviointiin, hyödyntäen olemassa olevaa tietoa ja dataa. Olemme onnistuneet, kun osaamme tuoda tasa-arvonäkökulman mukaan kaikkiin kirjaston eri palveluihin, voimme priorisoida tärkeimmät kehityskohteet ja seurata edistymistämme.

B. Henkilöstön osaamisen kehittäminen

Kehitämme henkilöstön osaamista suunnitelmallisesti. Oppiminen tapahtuu koulutuksina, eri tahojen vuoropuheluna ja parhaiden käytäntöjen jakamisena, yhtäaikaaisesti kaikilla organisaation tasoilla. Tavoitteenamme on, että johto on perehdytetty hyvin aiheeseen ja että kaikilla on minimiymmärrys tasa-arvon aiheista. Olemme onnistuneet, kun pystymme kehittämään tasa-arvoa rakenteellisesti kaikissa palveluissamme ja edistämään sitä jokapäiväisissä asiakaskohtaamisissa.

C. Viestinnän kehittäminen

Otamme ajatusjohtajuuden tasa-arvokysymyksissä tuomalla kirjastojen viestintään vahvasti ja selkeästi tasa-arvon näkökulmat. Tavoitteenamme on, että viestinnän materiaaleissa ja kuvastossa on edustettuna sukupuolen ja seksuaalisuuden diversiteetti muiden yhdenvertaisuuden ulottuvuuksien ohella, emmekä vahvasta olemassa olevia stereotyyppioita. Lisäksi huomioimme saavutettavuuden kaikessa viestinnässämme. Olemme onnistuneet, kun kaikki viestintämateriaalit on mietitty edistyksellisen tasa-arvon näkökulmasta, ne on helposti saatavilla ja niiden käyttäjien ei tarvitse huolehtia materiaalien tasa-arvoisuudesta ja edustuksellisuudesta.

Liite 2

Muistiinpanot työpajasta:

Mitä tasa-arvon alueita meidän tulisi kehittää käytännössä?

- Kirjaston vaikuttavuus:
 - Tasa-arvon kehittyminen yhteiskunnassa.
 - Mitä kaikkea tasa-arvo tarkoittaa: vaikuttavuuden malli.
 - Vaikuttavuuden arviointi.
- Henkilöstön osaaminen
 - Osaamisen kehittäminen kaikilla organisaation tasoilla.
 - Asiakkaan kohtaaminen.
 - Esillepano ja aineiston esittely, jne.
- Viestintä
 - Viestinnän kehittäminen tasa-arvon kysymysten näkökulmasta.
 - Sukupuolen ja seksuaalisuuden diversiteetin huomioiminen.
 - Saavutettavuuden huomioiminen kaikessa toiminnassa ja kanavissa.

Miten tasa-arvoa edistävien rakenteiden ja kokemusten tulisi muuttua kehitystoimenpiteiden kautta?

- Kirjaston vaikuttavuus:
 - Tasa-arvo näkökulma mukana kirjaston eri palveluissa.
 - Mittaaminen ja arviointi puutteellista.
 - Jo valmiina olevaa dataa ja tietoa käytettäisiin.
- Henkilöstön osaaminen
 - Monen tahon vuoropuhelua, oppimisprosessi organisaation eri tasoilla yhtäaikaaisesti.
 - Perehdytys paremmaksi: jokaisella henkilöstöstä "minimiymmärrys".
 - Hyvien käytäntöjen jakaminen.
 - Yhteistyötä ja yhteistyökumppaneita.
 - Työkaluja tasa-arvotyöhön.
- Viestintä
 - Otamme ajatusjohtajuuden tasa-arvossa.
 - Viestinnän kuvaston kehittäminen, erilaiset identiteetit edustettuina ja emme esimerkiksi ruoki sukupuolistereotyyppioita.

Missä haluamme olla kehitystoimenpiteiden jälkeen?

- Kirjaston vaikuttavuus:
 - Priorisointi, valitaan tiettyjä teemoja, mitä edistetään.
 - Johdon tuki on olemassa.
 - Työkalut olemassa säännölliseen arviointiin.

Liite 3

- Henkilöstön osaaminen
 - Ei esim. oleteta asioita asiakaskohtaamisissa, annetaan asiakkaan itse tuottaa nämä käsitykset.
 - Henkilökunnalla rohkeus ja varmuus toimia tasa-arvonäkökulmien mukaan.
 - Tasa-arvo on normaalia arkipäivää.
- Viestintä
 - Viestintämateriaaleissa on helposti saatavilla tasa-arvoisia materiaaleja
 - Kuvasto on päivitetty, ei tarvitse huolehtia onko kuvasto tasa-arvoinen ja edustuksellinen.
 - Sukupuoli, vanhemmuus, jne dimensiot mukana kaikissa materiaaleissa.

3. Käytännön toimenpiteet tasa-arvon kehittämiseksi

Toimenpiteet kuvaavat, mitä kirjastoissa tulisi tehdä saavuttaaksemme yllä kuvatun vision ja tavoitteet. Nämä on hyvä suunnitella jokaisessa kirjastossa ja kuvata käytännöllisinä aktiviteetteina ja kokeiluina, jotka on myös resursoitu ja vastuutettu selkeästi. Jokaisella toimenpiteellä on hyvä olla lisäksi selkeät mittarit, jotta tiedämme mihin niillä pyrimme seuraavien 3-12 kuukauden aikana.

Alla on työpohja, jonka avulla kirjastoissa voi suunnitella tasa-arvon visiosta ja kehitysalueista tarkempia kehitystoimenpiteitä.

Käytännön toimenpiteet tasa-arvon kehittämiseksi

Mitä teet KEHITYSTOIMENPITEEN YLEINEN KUVAUS	Miten teet sen TOIMENPITEET KESKEISET VAIHEET	Mitä tarvitset KESKEISET RESURSSIT JA TYÖKALUT
Kuka toteuttaa TOTEUTUKSESTA VASTAAVA TIIMI	Kuka auttaa TOTEUTUKSEEN OSALLISTUVAT TAHOT	Kuka omistaa KUKA VASTAA TOTEUTUKSESTA

EKVALITA

© Helmet 2022

Julkaistu: 02.02.2022

Kannen valokuva: Lubos Houska

Graafinen kuvitus: Canva.com; @sketchify,

@iconsy ja @Twemoji